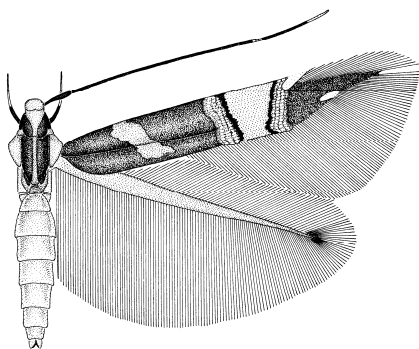

FRANJE

Jaargang 20 (40)

september 2017

ISSN: 1388-4409

**Mededelingen uit de Secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Franje 20 (40) – september 2017

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 06-46318831 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@nvwa.nl (werk); mgmjansen@gmail.com (privé)

Bestuur sectie Snellen:

E-mail: snellen@nev.nl

voorzitter: Tymo Muus, Hogewal 137, 8331 WP Steenwijk 06-20358505.

secretaris: Vacature

penningmeester: Remco Vos, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest

lid: Violet Middelman, Minstreelpad 79, 3766 BS Soest. Tel: 06-11268833

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Siep Sinnema, Sparjeburd 29, 8409 CK Hemrik, tel: 0516-471222; e-mail: s.g.sinnema@online.nl

secretaris: Hans Groenewoud, Hatertseweg 620, 6535 ZZ Nijmegen, tel: 024-3541725; e-mail: groenewoud.en.devissier@gmail.com

penningmeester: Henk Stuurman, Het Dolomiet 15, 8255 BR Swifterbant, e-mail: henkstuurman@ziggo.nl

lid: Sandra Lamberts, Bergstraat 39, 1931 EN Egmond aan zee; tel: 06-57104851; e-mail: aam.lamberts@gmail.com

lid: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 JA Wageningen; tel. 0317-422940; e-mail: fransseq@xs4all.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op banknummer (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest. Dit onder vermelding van ‘Contributie Snellen’ en het jaartal.

Foreign members can pay their yearly subscription of € 9,00 at the international banking account number (IBAN) NL85 INGB 0006 6797 53 t.n.v. Sectie Snellen in Soest (BIC code INGBNL2A).

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 12,- per jaar,

IBAN-nummer: NL 36 INGB 0004 3165 51 t.n.v. sectie Ter Haar, Swifterbant.

Website NEV: www.nev.nl.

Website Snellen: www.sectiesnellen.nl

Website Ter Haar: www.sectieterhaar.com

INHOUD

Tymo Muus: Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 25 februari 2017	38
John van Roosmalen: Een <i>Phyllonorycter</i> - en een <i>Depressaria</i> -vraagstuk.....	43
Koen van Dijken: Over enkele mineerders in het noorden	44
Remco Vos: Micro's in Eemland (Soest en Baarn e.o.).....	47
Tymo Muus: Op weg naar een micro veldgids.....	49
Guus Dekkers: Micro's van de Zoom.....	54
Charles Naves: Vlinderwaarnemingen te Drempt en omgeving	56
Klaas Kaag: Gedigitaliseerde boeken	58
Jaap Zwier: Een vergissing.....	59
Hans Groenewoud: Verslag bijeenkomst sectie Ter Haar op 1 april 2017	60
Guus Dekkers: Macro's van de Brabantse Wal	63
Joke Stuurman: Bijzondere waarnemingen.....	63
Gerrit Tuinstra: Over <i>Eupithecia selinata</i> de eppedwergspanner	64
Frits Bink: Proboscisologie.....	64
Maurice Franssen: Klein Bylaer: een vlinderoase in de Gelderse Vallei	68
Wim Veraghtert: Groeten uit een mottig Vlaanderen:	70
Klaas Kaag: Een vlinder met een touwtje deel 2	75
Gerrit Tuinstra: Vlinders in het Lauwersmeer.....	76
Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen	78
Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar	80

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 25 februari 2017 te Amersfoort

Tymo Muus

Er zijn 24 aanwezigen: Ben van As, Theo Bakker, Jurriën van Deijk, Guus Dekkers, Koen van Dijken, Maarten Eysker, Wim Gerritsen, Harry Groenink, Hans Huisman, Maurice Jansen, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Joop Kuchlein, Violet Middelman, Charles Naves, Grace Nijland, Leo Poot, John van Roosmalen, Jan Scheffers, Jannie Sinnema, Gerrit Tuinstra, Remco Vos, Jaap Zwier.

Huishoudelijk gedeelte

1. Opening en bespreking verslag najaar 2016

Het verslag van de vorige bijeenkomst en de faunistische mededelingen behoeven weinig correcties. Men mist wel een samenvatting van de gastlezing van Rudolf Bryner over de adeliden. Volledigheidshalve zullen praatjes, waarvan het verslag niet is ingediend, voortaan in de vorm van een korte weergave aan het verslag worden toegevoegd.

2. Bestuursmededelingen intern

Ledenbestand

Henk Gremmer, Davy De Groote (België), Ilona Buth en Jan Borst hebben zich aangemeld als nieuw lid. Daarmee hebben wij de grens van de honderd leden overschreden. De voorzitter stelt hierna voor de ledenlijsten op aanvraag beschikbaar te stellen, zowel Ter Haar als eigen leden kunnen een actueel overzicht van het ledenbestand bij het bestuur aanvragen.

Nieuwe accommodatie!

Een aantal aanwezige leden heeft te kennen gegeven dat het nieuwe onderkomen bovenal ‘verfrissend’ is. Iedereen heeft de locatie goed kunnen vinden. De omgeving leent zich goed voor eventuele uitstapjes tijdens of na de bijeenkomst. Voor het bestuur is het (ook) allemaal even wennen: de organisatie ligt nu bij het bestuur. Koffie, thee en versnaperingen zijn gratis. Het bestuur bedankt Grace Nijland voor het verzorgen van verse tomatensoep. Zoals vanouds kunnen geprepareerde dieren door middel van een live-view worden getoond.

Weekendexcursie 2017

De voorzitter geeft een voorbeschouwing van de weekendexcursie nabij de Hoge Venen te België, 23-25 juni 2017. Op vrijdagavond, zaterdagavond en zondag bestaat er de mogelijkheid om de omgeving van het rotsachtige Reinhardstein (5min) en Malmédy (15 min) te verkennen. Ons speerpuntgebied voor nachtelijk onderzoek ligt echter in het nationaal park De Hoge Venen; bekend om zijn altitude van tussen de 600 tot 700 m en gevarieerde vegetaties. De Hoge Venen maakt deel uit van de Ardennen en de Eifel. Een

aanzienlijk deel bestaat uit veenmoerassen, heiden en rotsachtige beekjes en strekt zich uit over een gebied van 4500 ha. De aanwas van hoogveen is nog steeds aan de orde. Met een half dichtgeknepen oog lijkt het gebied op de Nederlandse veengebieden; in de praktijk is het echter een geheel andere ervaring! Men treft hier populaties aan van *Limenitis populi* (Linnaeus), de grote ijsvogelvlieder en *Lycaena hippothoe* (Linnaeus) de rode vuurvlieder, *Parasemia plantaginis* (Linnaeus), de weegbreebeer, *Acleris lipsiana* (Denis & Schiffermüller), de grijze boogbladroller, *Synanthedon scoliaeformis* (Borkhausen), de grote berkenwespvlieder en *Phyllodesma ilicifolia* (Linnaeus), het hulstblad. De vlinder van de laatstgenoemde vliegt echter niet meer in juni. Er valt nog zeer veel te ontdekken. Er wordt een kaart getoond met daarop de gemarkeerde gebieden waar wij een vergunning voor hebben. Steve Wullaert is onze contactpersoon voor de vergunningen van de zogenaamde Natagora terreinen.

Het speerpuntgebied en de accommodatie bevindt zich op ca 70 km (een uur) rijden vanaf Maastricht. Aan de hand van een aantal sfeerfoto's wordt de accommodatie, die geschikt is voor 30 personen, gepresenteerd. Het pand bevindt zich op een rustig gelegen locatie tussen Sourbrodt en Ovifat. De woning bevat kleine kamers voor zowel twee als maximaal vier personen. Er zijn meerdere badkamers en er is voldoende gelegenheid om binnen te vertoeven. Van een uitgebreid terras is echter geen sprake. Er is voldoende parkeergelegenheid. De tuin is zeer royaal en wordt omringd door diverse kleine hagen en douglassparren (*Pseudotsuga menziesii*), waar diverse lichtvallen geplaatst kunnen worden.

Kleine studiedagen

Frans Groenen heeft op twee dagen in januari een studiedag over bladrollers verzorgd. De data en de insteek van de studiedagen komt aan bod. Omdat er maar één aanmelding was voor de cursus genitaalprepareren is deze cursus of studiedag van 11 februari afgelast. Het loont wellicht om een nieuwe datum af te spreken, aangezien wij het gevoel krijgen dat er wel belangstelling voor dit onderwerp is. Jaap Zwier is benieuwd hoe de studiedag voor de bladrollers geregeld was: hij had zich opgegeven maar hij ontving geen informatie. De voorzitter geeft aan dat Frans erg enthousiast was en adviseert ieder die een dergelijke activiteit wil organiseren om de communicatie 'centraal' via het bestuur te laten lopen zodat er gelijke kansen zijn en ieder tijdig kan worden geïnformeerd.

Determinatiedag

Het bestuur heeft de organisatie van Naturalis bereid gevonden om op 18 maart 2017 een ruimte te reserveren voor een determinatiedag in de tijdelijke vestiging van Naturalis. Er is plaats voor twintig personen. Voor deze activiteit vraagt het bestuur om enkele mensen die hier en daar het determineerproces wil ondersteunen. Dat kan zowel vanaf foto en vanaf speld. Mogelijk wordt de groep gesplitst: één groep houdt zich bezig met de foto's (dmv. projector) en de andere groep kijkt naar geprepareerde dieren. Andere groepen als de *Caloptilia*-soorten (steltmotten) en elachistiden (grasmineermotten) worden op de studiecq. cursusedagen al onder de loep genomen.

De toekomst van de sectie

Het zal velen opgefallen zijn dat de sectie Snellen op dit ogenblik floreert. Er is sprake van een “jong” bestuur, diverse initiatieven en een gezonde ledenlijst. Een nieuwe locatie is ook een ontwikkeling waarmee we hopen een nieuw deel van Nederland aan te spreken en wellicht nodig het ook uit om in een wat modernere en beter bereikbare omgeving te vertoeven. Het bestuur heeft wel een balans opgemaakt voor de komende jaren, ook voor na een tweede termijn van het huidige bestuur. We maken ons – misschien onterecht – zorgen over de mate waarin leden participeren in de initiatieven. De komende en de laatste door Snellen georganiseerde weekendexcursies zijn namelijk beide georganiseerd door bestuursleden van de beide secties. Dit geldt ook ten dele voor de onlangs in het leven geroepen studie- en determineerdagen. Het bestuur kan dit natuurlijk niet allemaal alleen en verzoekt ieder die bereid is om zijn of haar enthousiasme en deskundigheid aan te bieden.

Koen van Dijken suggereert dat er gekeken kan worden naar thema's die veel leden aanspreekt, zoals het gezamenlijk opstellen van informatie over micro's die ingezet zodat de terreinbeheerder hier ook iets aan heeft. Hij stelt voor informatie concreet te maken in een werkgroep dat leidt tot één á twee A4'tjes, wat leidt tot bijvoorbeeld een ander maaibeeld. De voorzitter vraagt zich vervolgens af of een samenwerking met de sectie Thijsse en de Vlinderstichting dan geen optie is. Jurriën van Deijk geeft aan dat momenteel het sinusbeheer centraal staat bij de Vlinderstichting en dit tot nu toe heeft geleid tot positieve resultaten. Jaap Zwier refereert naar goede informatie over hoe de gemeente Bronckhorst zich wist te inspireren door wijlen Piet Zonderwijk maar de vraag nog altijd blijft in welke mate er gemaaid kan worden. Men komt dan toch terug op het sinusbeheer: dit is makkelijk te verkopen aan de uitvoerder. Koen concludeert dat deze sectie amateurs lokaal kan helpen om beheerders te overtuigen over te gaan op een andere aanpak.

Lezingen

Als bestuur hebben we veel positieve reacties ontvangen op de bijdrage van Rudolf Bryner over de Europese langsprietmotten (en hun levenswijze). Het is goed om te weten dat Bryner werkt aan een boek over deze soorten en op den duur alle foto's en teksten beschikbaar komen voor de liefhebber. Ook het NEV bestuur heeft 'lucht' gekregen van deze lezing en wil vooral de besturen oproepen om enkele potjes met geld aan te spreken om vaker mensen uit te nodigen. Hiermee kunnen ook reiskosten vergoed worden. We willen dus vragen om het contact met enkele inspirerende collega's warm te houden en het bestuur te benaderen zodat we een uitnodiging kunnen versturen. Jaap Zwier stelt voor Jurate De Prins uit te nodigen om iets te vertellen over lastige groepen mineermotten.

Bestuursverkiezingen

Het huidige bestuur heeft per april 2017 één termijn gezeten en geeft aan een tweede termijn aan te blijven. Er zijn geen tegenkandidaten; doch is er nog altijd een secretaris-vacature vrij.

3. Bestuursmededelingen extern

Tussenstand NEV cursussen

Tijdens de vorige bijeenkomst op 5 november 2016 hebben we u opgeroepen mee te willen denken aan een invulling van een NEV cursus over vlinders zodat de cursisten ook informatie gegeven zal worden over micro's. Wij hebben aan de initiatiefnemers van Ter Haar laten weten dat niemand zich bereid heeft gevonden om docent zijn voor deze cursus. Dat betekent dat deze vlindercursus zich hoofdzakelijk op de macro's toe zal spitsen.

Vlinderreis in de Verenigde Staten

Er wordt een vlindercursus georganiseerd van 8-16 augustus in de berggebieden van Chirichahua in ZO Arizona. Het betreft één van de meest vlinderrijke gebieden van de VS. Het bestaat uit zandgebieden met lage struiken, eiken en gemengde naaldboomvegetaties, met jeneverbes. Er zijn diverse docenten waaronder John Brown van het Smithsonian en Richard Brown van het Mississippi Staatsmuseum. Misschien is deze cursus niet direct iets, gezien de afstand en de kosten die zo'n reis met zich meebrengt, maar het is wellicht te combineren met een mooie zomerreis! Financiële middelen kunnen tijdig worden aangevraagd bij de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting.

Feromonen van wespvlinders

In het verleden zijn er regelmatig feromonen voor wespvlinders (Sesiidae) besteld door Frans Post. Het gaat daarbij om een grote gezamenlijke aanschaf, waardoor je voor een relatief klein bedrag in het bezit bent van (nieuwe) feromonen. Het is ook een uitstekende manier om diverse micro's te inventariseren, zoals de recent ontdekte 'echte mot' of tineide *Dryadaula heindeli* (Gaedike & Scholz). Het is alweer enkele jaren terug dat Frans dit voor het laatst gedaan heeft en daarom hebben we gevraagd of Frans dit nogmaals wil doen. Het antwoord was ja, als men op Pherobank kijkt welke feromonen men wil hebben, en dit vervolgens aan Frans Post door wil geven. John van Roosmalen heeft echter de ervaring dat de werkzaamheid van de feromonen vermindert zodra deze tijdens de verzending niet gekoeld blijven.

Belgische catalogus

Onze zuiderbuur Willy De Prins heeft de afgelopen jaren gewerkt aan een herziene versie van de *Catalogus van de Belgische Lepidoptera*. Het vorige document was al zeer gedateerd, hij verscheen in 1998 in een editie van de Entomobrochure. De herziene versie is sinds 2 december 2016 in digitale vorm beschikbaar en te downloaden op de website van Phegea (www.phegea.org). Er zijn een aantal soorten geschrapt, daarentegen zijn er vele tientallen soorten bij gekomen. Typisch voor België is de tabel met aan- en afwezigheid gemarkeerd per provincie. Het mag duidelijk zijn dat een invoerportaal als Waarnemingen.be, in Nederland Waarneming.nl, heeft bijgedragen aan ontzettend veel nieuwe faunistische kennis.

Willem Ellis: winnaar van de UES prijs

Op 11 februari, tijdens de NEV winterbijeenkomst, ontving Willem Ellis de Uyttenboogaart-Eliassen prijs voor zijn werk voor de vlinders uit handen van de NEV voorzitter Peter Koomen. De motivatie luidt als volgt:

“Willem was vanaf zijn studententijd tot aan zijn pensionering verbonden aan het Zoölogisch Museum van Amsterdam, waar hij in eerste instantie werkte aan de systematiek en ecologie van Collembola. Om gezondheidsredenen moest hij op een gegeven moment zijn microscoop verwisselen voor een computer. Sindsdien is hij, zoals hij zelf gekserend zegt, een beeldschermmentomoloog. Tegelijkertijd hield Willem zich intensief bezig met de bibliotheek van de NEV, o.a. met de acquisitie en met de digitalisering van het boeken- en tijdschriften bestand. Ook was Willem jarenlang redacteur van Entomologische Berichten. Zijn inzet was voor de NEV al eerder reden hem te laten toetreden tot het selecte gezelschap van "Leden van Verdienste". Sinds hij werkzaam is als "beeldschermmentomoloog" heeft Willem zich zeer verdienstelijk gemaakt op het gebied van databases in de entomologie, met twee grote wapenfeiten: 1) de database "Noctua" met alle gegevens over vlinderfaunistiek, en 2) de website "bladmineerders.nl" over plant-insect relaties, vooral over de sporen die bladmineerders en galvormers achter laten.

Iets meer over "Noctua": Willem raakte betrokken bij de faunistiek van vlinders via zijn kennis van wetenschappelijke statistiek en databases. Hij bewerkte data van kleine vlinders in de database "Tinea" voor analyses die in Entomologische Berichten werden gepubliceerd. Hieruit volgde het totale beheer, aanvankelijk voor de stichting Tinea, uitgebreid nu met de grote vlinders. Nadat het bestuur van de stichting de samenwerking beëindigde, werd Willem medeoprichter en databankbeheerder van de database "Noctua", gezamenlijk eigendom van de werkgroep Vlinderfaunistiek van EIS-Nederland en de Vlinderstichting. De database werd en wordt gevuld door waarnemingen van talrijke liefhebbers en profs, die de gegevens op allerlei wijzen aanbieden, als computerbestanden, papieren lijstjes en tegenwoordig vooral via invoerportalen als waarneming.nl en telmee.nl. Willem verzamelde zeer actief gegevens uit de literatuur, maar ook uit allerlei archieven en grijze literatuur. De databank groeide onder zijn beheer enorm en werd een bron van analyses over de toestand van de Nederlandse vlinderfauna, gepubliceerd in talloze artikelen, en in het boek "Nachtvlinders belicht". Hij zorgde ook voor de verspreidingskaartjes en veel extra informatie op de websites vlindernet.nl en microlepidoptera.nl. Gedurende de samenwerking tussen de werkgroep Vlinderfaunistiek en de Vlinderstichting zorgde Willem ervoor dat de besturen alert bleven en afspraken nakwamen, kansen grepen en nieuwe plannen ontwikkelden. Momenteel omvat de database ruim 5 miljoen records van alle Nederlandse soorten. De Vlinderstichting eerde Willem in 2011 door de toekenning van de "Gouden Vlinder".

Kortom, Willem heeft als deskundig en ervaren entomoloog een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de Nederlandse en internationale Entomologie. Hij wordt gedreven door zijn belangstelling voor alles wat insecten betreft, en door zijn zorgen over de achteruitgang van de natuur. Zijn inzet is meer dan bewonderingswaardig en zijn kennis draagt hij graag op inspirerende en onvermoeibare wijze over door middel van zijn website, wetenschappelijke artikelen, presentaties, publicaties in boekvorm en door vele persoonlijke contacten.”

Namens de sectie feliciteren wij Willem, het is hem gegund.

Rondvraag

1. Remco Vos moedigt de zaal aan een kijkje te nemen in de meegebrachte boekdelen van *Atlas des Lépidoptères Gracillariidae* van Jacques Nel. Belangstellenden kunnen zich melden, wellicht behoort een gezamenlijke aanschaf tot de mogelijkheden.
2. Jaap Zwier en Bert Groothedde verzoeken auteurs van artikelen om zo veel mogelijk Nederlandse en wetenschappelijke namen te vermelden. Het is hen meermaals opgevallen dat in nieuwsberichten uitsluitend nog Nederlandse namen worden genoemd. Jurriën van Deijk geeft aan dit in de gaten te willen houden zodra het de Vlinderstichting aangaat. Charles Naves zegt dat de situatie rondom deze namen nog een vervolg zou moeten krijgen: er bestaat een naamlijst van Stichting Tinea en een van de NEV en bovendien staan er in beide lijsten dubieuze namen (bijv. kustmotjes, waarvan niet alle soorten langs de kust voorkomen). De voorzitter geeft aan dat ieder vrij is een voorkeur uit te spreken voor een van beide lijsten en dat ieder gebaat zou zijn bij één herziene naamlijst waarbij de initiatiefnemers van beide lijsten betrokken zijn.

Faunistische mededelingen

Een *Phyllonorycter*- en een *Depressaria*-vraagstuk en twee faunistische mededelingen

John van Roosmalen

Phyllonorycter-vraagstuk

Op 4.vii.2016 ving ik in mijn tuin in Alkmaar een *Phyllonorycter* - vouwmot op licht [1] (fig. 1). De tekening ging in de richting van het soortencomplex waartoe behoren *Phyllonorycter pastorella* (Zeller), late wilgenvouwmot, *P. connexella* (Zeller), gouden populierenvouwmot, *P. sagitella* (Bjerkander), rode espenvouwmot, *P. populifoliella* (Treitschke), grijze populierenvouwmot en *P. comparella* (Duponchel), abeelvouwmot [2]. Zelf dacht ik dat het weleens om de relatieve nieuwkomer *P. apparella* (Herrich-Schäffer) een soort zonder Nederlandse naam en door Koen van Dijken ontdekt [3], zou kunnen gaan. Het tonen van dit dier tijdens de Snellen bijeenkomst van 25 februari 2017 gaf geen uitsluitsel.

Gelukkig was Koen van Dijken bereid een genitaalpreparaat van de vlinder te maken en het te determineren (fig. 2). Dit bracht het antwoord: het betreft de late wilgenvouwmot, *P. pastorella*. Van deze soort heb ik in een stadspark in de omgeving van mijn huis al eens eerder een imago gevonden, wat laat zien dat het uiterlijk behoorlijk variabel is [4]. Naar *P. apparella* blijft het in de omgeving van Alkmaar nog verder zoeken.

Depressaria vraagstuk

Een tweede vraagstuk dat werd besproken betreft het genus *Depressaria* (platlijfjes). In het Noordhollands Duinreservaat vangen we heel af en toe *D. pulcherrimella* Stainton, het klein platlijfje, een tamelijk zeldzame soort, waarvan ook niet veel fotomateriaal en uiterlijke determinatiekenmerken beschikbaar zijn. Er zijn erop gelijkende soorten, zoals *D. douglasella* Stainton, bont platlijfje. Na een vrij zekere *D. pulcherrimella* waarneming

op licht in 2015 [5] volgde in 2016 een nieuwe waarneming op licht, met toch wel een enigszins ander uiterlijk [6]. Genitaal-onderzoek zal ook hier uitkomst moeten bieden.

Verder kon ik op de bijeenkomst nog twee nieuwe vlinders voor Noord-Holland melden: *Pammene ochsenheimeriana* (Lienig & Zeller), de sparendwergbladroller, 27.v.2016 op licht in de Schoorlse duinen [7] en *Caloptilia cuculipennella* (Hübner), de grauwe steltmot, 4.vii.2016 eveneens op licht in mijn tuin in Alkmaar [8].

Verwijzingen

[1] <https://waarneming.nl/waarneming/view/120680891>

[2] <http://www.microvlinders.nl/>

[3] Dijken K 2016. Een schijnbaar nieuwe *Phyllonorycter* voor Nederland. Franje 19: 7-8.

[4] <https://waarneming.nl/waarneming/view/47853345>

[5] <https://waarneming.nl/waarneming/view/104050246>

[6] <https://waarneming.nl/waarneming/view/122477319>

[7] <https://waarneming.nl/waarneming/view/119294307>

[8] <https://waarneming.nl/waarneming/view/120680885>

Over enkele mineerders in het noorden – Koen van Dijken

Koen bespreekt allereerst twee mineerders die zijn aandacht hebben getrokken. De eerste is *Stigmella aceris* (Frey), de akenmineermot, die in 2006 voor het eerst werd aangetroffen in Zuid-Limburg. De soort heeft zich daarna in een rap tempo uitgebreid en werd ook al in 2012 in Friesland vastgesteld. Ook Drenthe valt nu binnen het areaal: de soort is sinds 2014 gevonden op vijf locaties. Hoewel Koen heeft gezocht, is de soort nog niet in Groningen gevonden, hetgeen ongetwijfeld een vervolg krijgt.

In een eerdere bijeenkomst berichtte Koen over *Ectoedemia turbidella* (Zeller), de abelenbladsteelmineermot. Hij liet kaartjes zien van de soms wat versnipperde verspreiding van deze soort en de afwezigheid in delen van Noord-Nederland. Na intensief zoeken vond hij in 2016 de soort op drie locaties in de stad Groningen en daarnaast in één locatie met één mijn te Assen (prov. Drenthe). Het aantal mijnen varieert sterk per locatie. Zo vond hij op 3.xi.2016 in de Korrewegbuurt slechts één mijn, in het Stadspark op 9.xi meer dan 140(!) mijnen en in Beijum op dezelfde dag twee mijnen. Zijn ervaring is dat de soort niet algemeen voorkomt en adviseert ieder goed te letten op de fraaie groene eilanden op afgevallen bladeren van de grauwe abeel. Merkwaardig was dat *E. turbidella* 'af en toe' twee mijnen kende per blad, links en rechts van de bladsteel. Koen toont enkele macrofoto's van hoe de larve een weg door de bladsteel vreet; maar dan ook hoe het eruitziet als er twee van zulke 'tunnels' door één bladsteel lopen. Het lijkt bij nader inzien toch wel vaker het geval te zijn: Koen nam 88 bladeren onder de loep van de locatie Stadspark Groningen en concludeerde dat meer dan de helft, namelijk 52 bladeren, niet één maar twee *E. turbidella*-mijnen kende. Hij zag dit eerder bij *E. hannoverella* (Glitz), de populierenbladsteelmineermot. Toen ging het slechts om één blad met twee mijnen op een totaal van 144 verzamelde bladeren. Conclusie: met een kritische blik valt er nog veel te ontdekken, ook bij bladmineerders! [door de red.]

Fig. 1. Late wilgenvouwmot *Phyllonorycter pastorella*, Leg. John van Roosmalen, 4.vii.2016 op licht. Foto: J. van Roosmalen

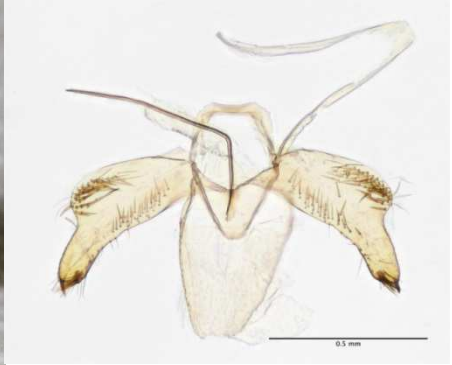

Fig. 2. Genitaalpreparaat en determinatie door Koen van Dijken van de vlinder (♂) van Figuur 1, GKVD26022017_1. Foto: K. van Dijken

Fig. 3. Links: *Selagia argrella*, de goudlichtmot; Fig. 4. boven: *Cydia coniferana*, de sparspiegelmot. Foto's: Guus Dekkers

Fig. 5. Variabiliteit bij *Cyclophora punctaria* links: asymmetrische afwijkende vorm
Foto's: Gerrit Tuinstra

Fig. 6-8. Vondsten van Charles Naves.

Foto's: Tymo Muus

Fig. 6: Boven links: *Carpatolechia fugitivella*, gelijnde smalpalpmot en boven rechts: *C. fugacella*, variabele smalpalpmot..

Fig. 7: Links: *Chrysoclista linneella*, klinknagelmot

Fig. 8: Links: *Gnorimoschema herbichii*, de schemamot.

Micro's in Eemland (Soest en Baarn e.o.)

Remco Vos

Sinds eind 2009 zijn wij (Violet Middelma en Remco Vos) geïnteresseerd geraakt in de nachtvlinders en wij inventariseren vooral vlinders in de omgeving van Soest en Baarn. In het begin deden wij dat samen met de vlinderwerkgroep van IVN Eemland, waar wij van 2011 t/m 2015 coördinatoren waren. De inventarisaties bestonden in de eerste jaren uit daginventarisaties en smeervonden, vanaf medio 2011 ook door middel van lichtvangsten. Sinds afgelopen jaar zijn we met de vlinderwerkgroep gestopt en hebben ons meer gericht op nachtinventarisaties. Sinds 2009 hebben wij bijna 900 soorten nachtvlinders (macro's en micro's) in dit gebied waargenomen. Soms zijn de waarnemingen dus samen met de Vlinderwerkgroep IVN Eemland gedaan, soms op eigen naam en soms ook samen met anderen. In ieder geval waren wij er bij.

Waar doen we dit? Op de eerste plaats in onze eigen tuin, een wijk in Soest uit de jaren zeventig. Af en toe met de lichtval, vaker met de lamp met lakenopstelling. Ook overdag is er nog wel wat te vinden. In onze tuin hebben wij nu zo'n 380 soorten macro's en micro's waargenomen.

Andere gebieden zijn de voormalige vliegbasis Soesterberg, Landgoed de Paltz en De Stompert welke vlak bij elkaar liggen maar heel verschillend zijn. De voormalige Vliegbasis is een oud heidegebied dat natuurlijk in het verleden vanwege de vlieg-bewegingen apart beheerd werd maar sinds enkele jaren veranderd is. Landgoed De Paltz is een aangrenzend gebied dat bestaat uit twee zandafgravingen waar de voormalige eigenaar allerlei bijzondere planten heeft neergezet. De Stompert is een heideterrein met omringende bossen van defensie waar weinig beheer wordt uitgevoerd en dat grenst aan een groter niet toegankelijk oefenterrein.

Soesterveen is het laatste stukje hoogveen in Soest en is een klein gebied van 100 bij 400 meter aan de rand van Soest. Ooit was een groot gedeelte ervan hoogveen maar nu nog alleen dit kleine stukje. Er zijn plannen voor uitbreiding van dit gebied.

Geïntroduceerd wordt verder in De Stulpheide, een mooi reliëfrijk heidegebied nabij Baarn. Er zijn lage heuveltjes van 10-15 meter hoog met droge en natte heide en enkele plassen. Ook inventariseren we met de lamp bij het bosrijke gebied van Kasteel Groeneveld waar we voornamelijk bij een open ruimte in het bos in de buurt van een vijver staan. In het Monnikenbos tegen de gemeentegrens van Amersfoort aan en op het Landgoed Coelhorst staan wij niet met de lampopstelling. Hier zijn we afgelopen jaar voor het eerst geweest voor (dag)vlinderinventarisaties en hopen ook hier met de lamp te kunnen gaan staan.

Leuke waarnemingen in 2016

Leucoptera spartifoliella (Hübner), de bremsnueuwmot. Op Landgoed de Paltz staan enkele plekken met brem (*Cytisus scoparius*) en tijdens een daginventarisatie op 1.v., zagen we op één van de eerste plekken waar we keken meteen enkele verpoppingscocons. Op een andere struik troffen we ook nog een cocon aan. In Eemland staat in de gebieden die wij bezoeken niet veel brem meer, dus is het wel leuk als er nog van die plekjes zijn waar de plant wel staat en er dan zo'n vlindersoort op zit. Het betreft de vierde

Franje 20 (40) – september 2017

waarneming in de provincie Utrecht, de laatste was in 2014 door Gerrit Tuinstra tijdens de Snellen en Ter Haar excursie op de Stompert, wat er vlakbij ligt. Daarvoor is deze soort in 2010 gezien door Jacques Wolschrijn in Soesterberg en in 1850 door Pieter Snellen in Amersfoort.

Lampronia luzella (Hübner), de zwartkopscheutboorder (fig. 16). Op 28.v. deden we een daginventarisatie op de Stulpheide. Op een bramenstruik (*Rubus* sp.) zagen we een kleine micro zitten. Dit bleek *L. luzella* te zijn. De waarneming is bevestigd door Tymo Muus. De soort wordt in verband gebracht met braam, waar we dit exemplaar ook op vonden. Dit is de tweede waarneming in de provincie Utrecht, de eerste werd gedaan in 1939 door Cornelis Doets bij Hollandse Rading.

Rhopobota myrtillana (Humphreys & Westwood), de bosbesbladroller. Op 29.v. liep ik op de Stulpheide en zag bij een bosbesstruik (*Vaccinium* sp.) wat bladrollertjes vliegen. Op deze plaats had ik in 2013 al eens de rupsjes gevonden van *R. myrtillana*. Nu vlogen er dus zeker vijf imago's rond. Enkele dagen later vond Paul van Wonderen vlakbij, op een andere plek op de Stulpheide er zeker 50. In 2014 en 2016 is deze soort ook in het Soesterveen als imago gevonden. De soort is in 2011 door John van Roosmalen voor het eerst gezien in de provincie Utrecht, vlakbij de Stulpheide maar wordt ook gezien bij Leusden op de Treek-Henschoten, zo'n 10 km van Soest.

Epinotia signatana (Douglas), de bruine oogbladroller. Op 24.vi. stonden we met twee lakens, samen met Alrik Hoven, Miranda van Rijn en Paul van Wonderen, op de Stompert, het defensieterrein. We hadden die avond zo'n 115 soorten waaronder deze bladroller. We konden deze zo snel niet op naam brengen maar Leo Bot determineerde deze als *E. signatana*. Het betreft de eerste waarneming in de provincie Utrecht.

Bohemannia quadrimaculella (Boheman), de viervlekdwergmot. Op 9.vii.2016 liepen wij samen met Alrik Hoven in het kader van de 1000-soortendag in Amersfoort en een dagvlinder-inventarisatie op Landgoed Coelhorst, een voor publiek gesloten terrein. Op deze dag zagen wij voor het eerst *Cosmopterix zieglerella* (Hübner), de hopprachtmot en even later een aantal vrij kleine micro's, door Tymo Muus gedetermineerd als *B. quadrimaculella*. Betreft de 2^e waarneming voor provincie Utrecht, de soort is in 2015 in Leusden door Remco Jousma gezien.

Choreutis pariana (Clerck), skeletteermot. Zoals zoveel avonden als we thuis zijn hebben we de lamp bij het laken aanstaan en op 19.vii kwam daar *C. pariana* op af. Rupsen leven op appel (*Malus*) en soms op andere roosachtigen. Deze staan natuurlijk veel in tuinen. Zo ook in die van ons, dus wie weet zien we dit jaar de rupsjes. Betreft de eerste waarneming voor provincie Utrecht.

Ectoedemia decentella (Herrich-Schäfer), de esdoornvruchtmineermot. Op 24.viii stonden we met lakenopstelling tot ongeveer 23:30 uur op de voormalige vliegbasis Soesterberg en het bracht toch zo'n 60 soorten op, waaronder deze *E. decentella*. De identificatie is bevestigd door Camiel Doorenweerd. Begin september, enkele weken later, waren wij in Ouddorp op vakantie waar we deze soort ook aantreffen. Het is de tweede waarneming

voor de provincie Utrecht, de eerste werd gedaan in 1958 door G.A. Graaf Bentinck bij Amerongen.

Apomyelois bistriatella (Hulst), de koolzwammet. Op 26.viii. stonden we op de Stulpheide met licht en kwam deze soort op het licht af, de determinatie werd bevestigd door Tymo Muus. Op 5.vi. hadden we deze ook op bij de Kaapse bossen in Doorn. Het betreft de derde en vierde waarneming voor de provincie. In 1961 werd de soort gezien bij Amerongen door G.A. Graaf Bentick en in 2013 bij Leusden door Remco Jousma.

Ectoedemia lousella (Sircom), de akenvruchtmineermot (fig. 15). Op 9.x.2016 gingen we met Miranda van Rijn, Paul van Wonderen en Dick Nagelhout (de laatste is van IVN Eemland) op zoek naar bladmijnen in Soest. Aan het eind van een rondje zagen we de mijn van *E. lousella* op Spaanse aak (*Acer campestre*). Het betreft de tweede waarneming in de provincie, in 2014 is deze soort bij Eemnes gezien. Maar gezien het waarschijnlijke werk van Jan Scheffers en Ben van As is het een soort die eigenlijk overal voor zou moeten kunnen komen.

Andere leuke waarnemingen in Eemland van de afgelopen jaren

We laten een paar leuke soorten zien die de afgelopen jaren door ons zijn waargenomen.

Lypusa maurella (Denis & Schiffermüller), de houtskoolmot. Tijdens dag-inventarisaties op de Stompert zagen we op 17.v.2012, 31.v.2015 en 16.v.2015, op bijna exact dezelfde locatie, een exemplaar van deze landelijk erg zeldzame soort. Op 29.v.2016 zagen we ook een exemplaar op de Stulpheide. De soort is in jaren in de periode 1935-1947 door Kees Doets en G.A. Graaf Bentinck waargenomen en de vondst van 2010 is op bijna dezelfde locatie: in de Stompert.

Epichnopteryx plumella (Denis & Schiffermüller), de graszakdrager. Op vrijwel dezelfde locatie als de vorige soort hebben wij op 4.vi.2015 *E. plumella* aangetroffen. Het gaat om de derde waarneming in de provincie na de eerste vondst in 1909 door CPGC Balfour van Burleigh en de tweede in 2010 door Hetty Soetekouw.

Atemelia torquatella (Lienig & Zeller), het vanillevlekje. Op 3.v.2014 deden we een dag-inventarisatie in het Soesterveen en rond kleine berkenboompjes (*Betula*) zag ik wat vliegen en dat bleek het vanillevlekje te zijn. De determinatie is bevestigd door Tymo Muus. In 2015 hebben we deze soort ook tweemaal aangetroffen, op 2.viii. als imago en op 19.ix. als rups, beide vondsten werden eveneens gedaan bij berkenopschot. Deze waarnemingen zijn de enige drie van deze soort voor de provincie Utrecht.

Op weg naar een micro veldgids

Tymo Muus

In de laatste jaren is de kennis over onze microvlinders explosief toegenomen. Het bewijs hiervan is te vinden door in menig rijk gevulde boekenkast te kijken, het internet te doorkruisen of alleen al eens te kijken op verspreidingskaarten. Het is dan niet geheel onlogisch dat ook steeds meer mensen sneller de overstap maken naar de studie van

Franje 20 (40) – september 2017

microlepidoptera. Een toonaangevend werk voor de micro's is 'Field Guide to the Micro Moths of Great Britain and Ireland', dat in 2012 is verschenen. De vraag naar een variant voor de Nederlandse taal is dan ook gerezen, vooral nu de fundering hiervoor al gelegd is in de vorm van diverse websites zoals www.microlepidoptera.nl, www.kleinevlinders.nl en www.waarneming.nl. Sinds enkele jaren is Tymo begonnen aan een dergelijk project, waarvan de voortgang in deze presentatie wordt besproken.

Allereerst moet men zich realiseren dat diverse bekende Nederlandse namen verantwoordelijk waren voor goede werken: denk aan 'Vlinders van Nederland' door Snellen (1886, in twee delen over microlepidoptera), 'De Nederlandse Bladrollers' (Bentinck & Diakonoff, 1968), diverse tabellen over ondermeer Pyralidae en Pterophoridae (diverse auteurs in de jaren tachtig), 'De Kleine Vlinders' (Kuchlein, 1993) en tal van losse besprekingen, zoals jaarlijsten, generatiesprekingen zoals die over de genera *Agonopterix*, *Bryotropha* en *Scrobipalpa*. Het is echter de grote vraag of men er ooit in zal slagen om ook daadwerkelijk alle soorten uitvoerig in één werk te bespreken. Het begin is gemaakt met 'Identification Keys to the Microlepidoptera of The Netherlands' (Kuchlein & Bot 2010).

Kijkend naar de hedendaagse situatie, dan valt positief gestemd te melden dat we onze soortenlijst over de jaren flink uit hebben kunnen breiden. Het faunabestanddeel van de micro's kent momenteel zo'n 1465 inheemse soorten. Dankzij de volhardendheid van vele waarnemers kunnen we stellen dat we van veel soorten weten waar de soorten te verwachten zijn en in welke mate zij in ons land voorkomen. Te concluderen valt dat Nederland wellicht tot de top drie behoort van de landen waarvan de vlinderfauna het best bestudeerd is, mede dankzij uitstekende databasehouders, portals, enthousiaste en deskundige mensen. Zorgen zijn er ook: blijven we nu steken bij het verzamelen van stippen? De uitdaging is om ook de biologie van de soorten – zeker voor de Nederlandse situatie – nader te bestuderen. Onze kennis over deze materie is vaak schijn, zo gaan we vaak uit van de buitenlandse waardplantvoorkeur en voltinisme. Het onderzoek naar micro's stopt dus niet bij het inkleuren van een areaal en het genereren van een trend. Velen dienen dan ook aangemoedigd te worden om op hun knieën te gaan en alle bevindingen actief binnen bestaande kringen te delen. Mede door de toename van digitale faciliteiten wordt enige vorm van individualisme aantrekkelijk en neigt men er naar kostbare veldervaringen niet nader te delen. Ook hier is het vaak 'slechts' de nieuwe stip op de kaart die telt. Ook bij een boek draait het niet alleen om stippen en clichés, het is de kunst om oude informatie op meerdere vlakken (herkenning, vliegtijden, biologie) te verrijken.

Een proactieve houding is geboden om een soortbespreking zo samen te stellen dat het uitnodigend werkt om uit te kijken naar nieuwe soorten. Mede daarom is de keuze gemaakt om ook niet alleen de Belgische soorten te bespreken maar ook uit te kijken naar nieuwkomers en wellicht enkele wonderlijke adventieven. Tymo vraagt ieder uit te kijken naar een aantal soorten die te verwachten zijn of al schuilgaan onder het Nederlandse materiaal, de zogenaamde 'spooksoorten'. Een selectie uit deze soorten:

Paracrania chrysolepidella (Zeller). Eriocraniidae. Deze soort is bekend uit de ons omringende landen en de vlinder lijkt op *Eriocrania cicatricella* (Zetterstedt), de roze

purpermot. De mijnen zijn in mei te vinden. Hoewel de mijnen karakteristiek zijn worden ze mogelijk snel verward met kevermijnen: het zijn forse mijnen op hazelaar (*Corylus*) en haagbeuk (*Carpinus*). De soort werd in april 2017 gevonden in Zuid-Limburg.

Trifurcula melanoptera (van Nieukerken & Puplesis). Nepticulidae. Deze in 1991 beschreven soort is in grote delen van het zuiden en oosten van Europa uitgebreid. Er zijn weinig mensen die Nepticulidae verzamelen en ze (laten) bestuderen. In Duitsland werd zo een exemplaar van deze soort herkend. Vlinders bezitten gebruikelijk lichte schubben nabij de dorsaalzijde van de vleugel. Het is zeer goed mogelijk dat deze soort ook in Nederland voorkomt. De soort wordt geassocieerd met sleedoorn (*Prunus spinosa*) maar de biologie is verder onbeschreven.

Infurcitinea roesslerella (Heyden). Tineidae. De onlangs verschenen *I. teriolella* (Amsel), het italiaans zandkroeskopje, was een verrassing, maar bij nader inzien blijkt de soort al een brede verspreiding te kennen. Reden om uit te kijken naar een soort die het ook goed lijkt te doen in onze buurlanden. *I. roesslerella* en wellicht ook *I. captans* Gozmány zijn heel kleine vlindertjes die vooral actief zijn bij daglicht en om die reden ook nauwelijks op licht afkomen.

Phyllocnistis ramulicola Langmaid & Corley. Gracillariidae. De vlinders van deze soort zijn sterk verwant aan *P. saligna* (Zeller), de wilgenslakkenspoormot, vanwege het donkere accent op de relatief lange wortelstreep. De soort maakt lange mijnen in de bast van jonge takken van wilg (*Salix spec.*) die uitmonden nabij een bladsteel waar de rups een kleine bovenzijdige vouwmijn maakt. Men dient uit te kijken naar breedbladige wilgen. De soort werd in 2007 beschreven op de Britse eilanden en is nadien op diverse plaatsen in Europa gevonden (Spanje, Zwitserland, Italië en Tsjechië), hetgeen er schijn van heeft dat de soort wijdverbreid – en dus misschien ook bij ons - voorkomt.

Phyllonorycter monspessulanella (Fuchs). Gracillariidae. Op het eerste gezicht is deze soort als vlinder sterk verwant aan *P. esperella* (Goeze), de haakbeugblaasmijnmot. De apicale vlek breidt zich veel meer uit tot een breed zwart schubbenveld. Mijnen van deze soort zijn hoofdzakelijk gevonden op montpelier- of franse esdoorn (*Acer monspessulanum*) die nauwelijks in ons land voorkomt omdat het niet zo'n populaire sierplant betreft. De spaanse aak (*A. campestre*) zou ook een waardplant van deze soort kunnen zijn. Gezien de uitbreiding van *P. monspessulanella* tot in de Duitse staat Hessen loont het zeker uit te kijken naar deze soort. De mijnen liggen soms meer nabij het centrale deel van het blad. Het zal niet de eerste esdoornsoort zijn die heeft bewezen de potentie tot snelle uitbreiding te hebben.

Caloptilia honoratella (Rebel). Gracillariidae. is één van de soorten die onlangs van deze 'nieuwe soorten'-lijst is afgestreept omdat zij in het najaar van 2016 al in Limburg werd waargenomen.

Parectopa robiniella Clemens. Gracillariidae. Een soort die zich vanuit Italië richting het noorden uitbreidt en al gevonden is in Duitsland. Er zijn recente berichtgevingen uit Hessen, Saarland en Rijnland-Palts wat duidt op mogelijke aanwezigheid nabij de

Nederlandse grens. De brede mijnen zijn te vinden op acacia (*Robinia pseudoacacia*), september is de beste zoekmaand.

Rhigognostis annulatella (Curtis). Plutellidae. Op 50 km van de Nederlandse grens, bij Venlo, ligt een populatie van *R. annulatella*. Deze plutellide is relatief honkvast maar zou makkelijk verward kunnen worden met een koolmotje (*Plutella xylostella*) maar is duidelijk forser. In de ons omringende landen komen diverse *Rhigognostis*-soorten voor.

Oegoconia novimundi (Busck). Autostichidae. Het *Oegoconia* complex is door meerdere personen onder de loep genomen maar is de laatste jaren tot op heden geen nieuwe soort uitgerold voor de Nederlandse situatie. Uit omringende landen is wel een nieuwe soort opgedoken: *O. novimundi*. De soort zou een Amerikaanse soort betreffen, het lijkt er echter meer op dat het een Europese soort is die is ingevoerd in Verenigde Staten. Het is onmogelijk om deze soort op uiterlijk te determineren, het dier oogt als een bonte *O. deauratella* (Herrich-Schäffer) witte dominomot. Mannelijke genitalien zijn beter te herkennen dan die van de vrouwtjes. De variatie binnen *O. deauratella* is overigens zeer groot en het zal dus toeval zijn dat *O. novimundi* bij het determineren van preparaten opduikt.

Elachista gleichenella (Fabricius). Elachistidae. Vlinders van grasmineermotten worden maar zelden gezien, maar de mijnen zijn snel te vinden. De volgende stap is determinatie van grassen en het voorkomen dat vliegenmijnen en *Elachista* mijnen worden verwisseld. De waardplant van deze soort, boszegge (*Carex sylvatica*) is zeldzaam maar in ons land te vinden en populaties van *E. gleichenella* bevinden zich nabij de grens.

Coleophora spiraeella Rebel. Coleophoridae. Een fraaie en weinig veeleisende struik betreft de spierstruik (*Spiraea*). Zij werd in de laatste decennia veelvuldig aangeplant. Op de bladeren kunnen lichte venstervlekjes van de kokermot *C. spiraeella* te vinden zijn. De koker van deze soort is tamelijk donkerbruin en op grond van de waardplant niet te verwisselen met andere soorten. De soort is tevens bekend uit Duitsland. De soort werd in 2017 gemeld uit Zuid-Limburg (Schreurs & Groenen, 2017).

Coleophora variicornis Toll. Coleophoridae. Het zogenaamde *fischella*-complex dat bestaat uit metallic gekleurde kokermotten betreft al langere tijd een omstreden groep. De in Nederland voorkomende metallic soorten laten zich in eerste instantie van elkaar scheiden op grond van de voelsprietten. *C. alcyonipennella* (Kollar) metaalkokermot, kent geen enkele voelsprietbehaaring. Bij *C. trifolii* (Curtis) lichte metaalkokermot, is de basis licht behaard en zijn de voelsprietuiteinden vanaf tweederde van de lengte wit. Bij *C. deauratella* Lienig & Zeller grijze metaalkokermot, zet de behaaring door maar zijn de voelsprietuiteinden mooi wit en meer beperkt tot de top. Bij *C. mayrella* (Hübner) kampspruitkokermot, is wel eenderde van het begin van de voelspriet behaard. De algemeen gewaande *C. mayrella* heeft hetzelfde uiterlijk als *C. variicornis*, wellicht is de meer donkere en gekromde vleugelpunt een indicatie voor *C. variicornis*. De eerste soort leeft op witte klaver (*Trifolium repens*) terwijl de laatste soort leeft op hazenpootje (*T. arvense*). Het loont zeker om exemplaren van *C. mayrella* te verzamelen, vooral als de soort uit een vegetatie met de waardplant is verzameld. De verschillen zijn het grootst als er gekeken wordt naar de vrouwelijke genitaliën.

Mompha lacteella (Stephens). Momphidae. Deze soort is wel uit België bekend, maar nog niet in Nederland en gelijkt op *M. propinquella* (Stainton) bonte wilgenroosjesmot. Deze is onder meer ervan te onderscheiden door de aanwezigheid van het crèmekleurige borststuk. Sjaak Koster noemt de soort op Microlepidoptera.nl op de soortpagina van *M. propinquella*.

Enolmis acanthella (Godart). Scythrididae. Deze soort vertoont een duidelijke opmars vanuit het zuiden en werd in 2013 ook al gezien in België. Het zal niet lang duren of de soort wordt ook in één van de zuidelijke provincies waargenomen. De rups leeft op diverse mossen (Bryophyta), bij voorkeur groeiend op muren en dakpannen.

Gnorimoschema bodillum Karsholt & Nielsen. Gelechiidae. Een kleine soort die uit Duitsland en Denemarken bekend is uit de kustzone met kruipwilg (*Salix repens*). De rupsen zouden te vinden zijn op de waardplant die gedeeltelijk onder een zandbestuiving bedolven wordt. Nederland kent een brede kustzone met soortgelijke biotopen die maar gedeeltelijk onderzocht is op micro's. Het uiterlijk van de soort doet denken aan *Scrobipalpa salinella*, zeekraalzandvleugeltje, maar is duidelijk veel grijzer.

Blastobasis glandulella (Riley). Blastobasiidae. De groep van de spaandermotten kent een aantal grijzere soorten en *B. phycidella* (Zeller) grauwe spaandermot, is veruit een van de algemenere soorten. Een hieraan gelijkende Amerikaanse soort, *B. glandulella* (is de laatste jaren in heel wat Europese landen opgedoken. De soort is duidelijk veel bonter dan *B. phycidella* en kent onder andere een meer gehoekte dwarsband. Tot voor kort stond deze bekend onder de naam *B. huemeri* Sinev (Landry et al. 2013).

Retinia perangustana (Snellen). Tortricidae. Ook bij de bladrollers zijn er een aantal soorten die sterk op elkaar lijken en waarvan een zustersoort nog niet uit ons land gemeld is. Eén hiervan is *R. perangustana*, die als rups leeft op *Larix*. Deze grauw getekende soort zal door veel amateurs mogelijk niet direct als een spannend 'item' ogen, maar het loont zeker *Pammene* achtige dieren te bekijken. *R. perangustana* komt net als zijn soortgenoten slecht op licht en werd tot nu toe vooral waargenomen door de vlinders uit takken op te jagen. Dit geldt voor meer soorten, één voorbeeld hiervan is *Cydia zebeana* (Ratzeburg) dalmatierbladroller, die in aantal werd gevangen op feromonen maar daarna is de soort nooit meer gezien.

Acleris effractana (Hübner). Tortricidae. Deze soort is verwant aan de *A. emargana*, gehakelde bladroller. Deze soort kent nauwelijks een diepe 'inkeping' aan de voorrand van de voorvleugel. Bonte exemplaren behoren vrijwel altijd tot *A. emargana* (Fabricius). Op grond van de waardplanten kunnen de soorten door elkaar voorkomen. De genitaliën van deze soorten zijn doorslaggevend, op uiterlijk is de determinatie niet met zekerheid te bevestigen.

Pseudobissetia terrestrellus (Christoph). Crambidae. Deze is voor het eerst gemeld uit Oostenrijk in 2005 maar is ook op meer plaatsen opgedoken waaronder Duitsland. De soort profiteert mogelijk van maïs (*Zea mais*) maar zou ook de overstap op andere gewassen kunnen maken, zoals riet (*Phragmites*). De soort oogt als een forse grasmot, zoals *Chilo phragmitella*, de rietmot.

Meer landen in Europa zijn ons voorgegaan om de microvlinderfauna aldaar te bespreken, zoals Duitsland, Frankrijk, Engeland, Denemarken en Zweden en met de huidige data is dit eenvoudig voor Nederland en België te realiseren. In tijden van vele honderden oude en nieuwe waarnemers, met veel versnipperde kennis, loont het zeker om deze kennis bijeen te brengen tot een zorgvuldig overzicht van soorten met bijbehorende informatie. Gezien de historie van de Veldgids Nachtvinders en de nauwe samenwerking met onze zuiderburen is een bespreking van beide landen in één werk een goede optie. Het hoge aantal (groeierende!) soorten maakt het lastig om een bespreking binnen een boekdeel onder te brengen. Een project als dit vraagt dan vele overpeinzingen over de omvang van het werk en de wijze waarop informatie gepresenteerd wordt in tijden van kennis die aan verandering onderhevig is. Hoe zorgvuldig dienen soorten beschreven te worden dat ook determinatie op uiterlijk mogelijk is? Ook niet te vergeten: wat is het doel van een ‘veldgids’? Microvlinders in het veld determineren verloopt niet altijd even soepeltjes, zeker niet als alle soorten behandeld worden. Dienen soorten aan de hand van gebruikelijke museumexemplaren of in een natuurlijke rusthouding te worden geïllustreerd? Uiteindelijk blijft het een klus waarbij je zowel de beginner wilt aanspreken met simpele taal maar ook meer gevorderde liefhebbers moet kunnen voorzien van een serieus werk zonder te veel nuances.

Tymo toont na dit betoog enkele voorbeelden van enkele teksten, areaalkaarten en bewerkte foto’s over soorten om een impressie te geven van reeds voltooid werk. Hij stelt voor dat zodra er meer duidelijkheid is over de vorm waarin een dergelijke publicatie zal verschijnen, dat iedereen uit de sectie de kans krijgt om teksten na te lezen en deze te voorzien van commentaar zodat een project naar tevredenheid kan worden afgerond.

Literatuur

Landry JF, Nazari V, de Waard JR, Mutanen M, Loopez-Vaamonde C, Huemer P & Hebert PDN. 2013. Shared but overlooked: 30 species of Holarctic Microlepidoptera revealed by DNA barcodes and morphology. *Zootaxa* 3749: 1-93.

Schreurs A & Groenen F 2017. *Coleophora spiraeella* (Lepidoptera: Coleophoridae): een nieuwe soort voor de Nederlandse Fauna. *Entomologische Berichten* 77: 66

Quiz

Iedereen stond op scherp tijdens de vragenronde met raadseltjes over microlepidoptera. John van Roosmalen had de meeste vragen goed en werd uitgeroepen tot winnaar. Gerrit Tuinstra werd tweede!

Micro’s van de Zoom

Guus Dekkers

De presentatie Micro’s van de Zoom geeft een overzicht van de eerste resultaten van een monitoringproject in het Nederlandse deel van het Grenspark De Zoom - Kalmthoutse heide in het uiterste zuidwesten van Noord-Brabant, dicht bij Bergen op Zoom in de gemeente Woensdrecht. Nadat aan de Vlaamse kant vanaf 2012 intensief nachtvinders en

micro's zijn bemonsterd, is hiermee in 2016 ook aan de Nederlandse zijde mee gestart door de insectenwerkgroep van de KNNV te Roosendaal.

De Zoom is het zuidelijke deel van het Natura 2000 gebied de Brabantse Wal dat ca 4000 ha groot is. Het bestaat voor het overgrote deel uit pleistocene zandgronden die tot 200 jaar geleden bestonden uit woeste gronden met stuifduinen. Met name aan de Nederlandse zijde van het Grenspark zijn er veel naaldbomen aangeplant en het grootste deel van de Zoom is nog steeds plantage met zwarte den (*Pinus nigra*) en grove den (*Pinus sylvestris*). Her en der zijn er mooie vennen (Moseven, Kleine en Grote Meer), heideterreinen (Kortenhoeff) en duinen (Kriekelare). Tijdens 19 nachten verspreid over 2016, wordt op verschillende plaatsen met smeer, laken en Skinnerval geïnventariseerd. Het gebied wordt ook meerderen malen overdag bezocht.

In totaal zijn 436 soorten nachtvlinders en micro's gevonden waarvan 180 voor de eerste maal in het Nederlandse deel (vergeleken met historische data uit Noctua) en zijn er 21 soorten voor het eerst geregistreerd voor het hele Grenspark (vergeleken met www.grensparkzk.waarnemingen.be). Vooral de laatste groep wordt hier onder de loep genomen.

Er blijken slechts een paar nieuwe soorten te zijn die afhankelijk zijn van naaldbomen waaronder *Cydia coniferana* (Saxesen), de sparspiegelmot (fig. 4). Gebonden aan loofbomen en lianen zijn ondermeer *Hedya salicella* (Linnaeus), het pinguetje en *Ypsolopha dentella* (Fabricius), de bonte spitskopmot. Afhankelijk van heidevegetaties is de zeldzame *Selagia argyrella* (Denis & Schiffermüller), de goudlichtmot (fig. 3). Opvallend is dat we nieuwe soorten vinden in de ruigtes van het boerenwormkruidverbond. Het zijn *Sitochroa palealis* (Denis & Schiffermüller), de bruidsmot (fig.14), *Chrysoesthia drurella* (Fabricius), het gloriemotje (fig. 13), *Gillmeria ochrodactyla* (Denis & Schiffermüller), de zandvedermot, *Homoeosoma sinuella* (Fabricius), de smalle weegbreemot en *Isophrictis striatella* (Denis & Schiffermüller), de streepbandmot. Blijkbaar komt dit vegetatietype niet of nauwelijks voor aan de Belgisch kant van het Grenspark. De vergelijking met historische gegevens uit Noctua laat ook zien dat we een aantal macro-nachtvlinders inmiddels kwijt zijn zoals *Coscinia striata* (Linnaeus), het geel grasbeertje waarvan de laatste waarneming was in 1974 en *Amata phegea* (Linnaeus), de phegeavlinder met de laatste waarneming in 1979 maar ook dat we nog lang niet alle algemeen voorkomende mineerders en andere micro's hebben teruggevonden. We hebben nog niet alle interessante gebieden bemonstert. Voor 2017 staat op het programma om ook het klei en veengebied de Noordpolder dat door kwelwater van de Brabantse Wal wordt gevoed en het oude landgoed Moretusbos te gaan bezoeken. Kortom, er ligt nog voor vele jaren werk klaar. Voor wie de soortenlijst en de verslaglegging wil inzien kan terecht bij de website: www.grensparkzk.be/rapporten-en-studies.

Recente en iets minder recente bijzondere vlinderwaarnemingen te Drempt en omgeving

Charles Naves

Micropterix tunbergella (Fabricius) bosoermot

Ik mag wel zeggen dat ik sinds 1994 een bevoorrecht persoon ben die dit fraaie vlindertje waarneemt. Op 5.v.1994 vond ik de vlinder voor het eerst in het Heekenbroek, een boscomplex nabij Drempt en Hoog-Keppel. Mijn laatste waarneming vond hier in 2007 plaats. Ik krijg dus sterk de indruk dat *M. tunbergella* hier niet meer present is.

Het toeval wil dat ik de vlinder in 2003 voor het eerst ving in het Hertenbos te Baak. Afgelopen jaar telde ik hier op 9.v. zeker 35 ex. Het blijft dus spannend hoe lang de soort zich hier weet te handhaven. Overigens zag ik op 6.iv.2014 mijn vroegste ex. en de laatste op 17.v.1997.

Bohemannia quadrimaculella (Boheman) - viervlekdwergmot

Deze soort is tijdens de Achterhoek excursie in 2001 te Laag-Keppel gevangen (zie Franje nr. 11 februari 2003). Te Drempt op ongeveer vier km van Laag-Keppel gelegen, heb ik de vlinder op 5.vii.2012 voor het eerst gevangen; daarna één ex. op 4.vii. en één op 11.vii.2015. Als waardplant wordt zwarte els (*Alnus glutinosa*) gemeld.

Narycia duplicella (Goeze) - poederzakdrager

Deze zakdrager ving ik voor het eerst op 10.vi.2004 te Laag-Keppel; vervolgens te Drempt één ex. op 4.vi.2005 en één ex. op 27.v.2015. Voor zover ik na kan gaan was de soort voorheen nog niet bekend uit de Achterhoek.

Bankesia conspurcatella (Zeller) - voorjaarszakdrager

Op 23.iii.2003 was het vlindertje overdag tijdens zonneschijn actief te de Imbosch in de nabijheid van dennenbomen. Op 15.iii. vorig jaar ving ik twee exemplaren die rond 11.00 uur 's morgens tijdens de zonneschijn in mijn tuin om een conifeer vlogen. Nieuw voor Drempt.

Chrysoclista linneella (Clerck) – klinknagelmot (fig. 7).

Dit fraaie beestje is een zeer lokaal voorkomende soort, die mogelijk ontdekt kan worden door stammen van lindebomen (*Tilia*) af te speuren. Ik ving de vlinder te Drempt op 2.viii.2013 en op 9.viii.2014.

Aristotelia brizella (Treitschke) - kwelderpistoolmot

Een zeer verrassende vangst te Drempt op 23.viii.2016. Collega Gerrit Tuinstra liet bij de vorige bijeenkomst een vlinder zien afkomstig van het Lauwersmeergebied, alwaar het biotoop voor deze soort meer voor de hand ligt dan in de regio van Drempt. Als waardplanten worden lamsoor (*Limonium vulgare*) en engels gras (*Armeria maritima*) genoemd. Vooral de laatste soort zou baat hebben met gepekelde wegbermen. Toch kan afgevraagd worden waar het Dremptse beestje zijn oorsprong heeft. Het betekent wel een nieuwe soort voor Gelderland.

Monochroa suffusella (Douglas) - tweevlekboegsprietmot

De meeste waarnemingen komen uit Noord-Brabant alwaar Snellen in 1871 op de Galdersche heide bij Breda voor het eerst drie ex. van deze soort voor onze fauna ving.

De vlinder geeft de voorkeur aan moerassige biotopen alwaar veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) groeit. Veenpluis blijkt echter in de omgeving van Drempt niet meer voor te komen ondanks het feit dat we hier wel weer een Veenweg hebben. Ik ving de vlinder op 31.vii.2013.

Eulamprotes wilkella (Linnaeus) - zilverbandpalpmot

Van deze soort liggen de meeste vindplaatsen in het kustgebied. In het noordoosten is de vlinder sporadisch waargenomen. Ik ving de vlinder op 1.viii.2013 te Drempt als eerst genoteerde voor de Achterhoek. De waardplant is hoornbloem (*Cerastium*).

Eulamprotes immaculatella (Douglas) - grijstandboegsprietmot

Deze soort is door Frans Groenen op 31.v.2000 voor het eerst in ons land te Koningsbosch in Limburg gevangen (Groenen, 2002). In hoeverre het daarna met de verspreiding van de vlinder in ons land verder is gegaan is mij niet bekend toch ligt het voor de hand dat de soort verder noordelijk is doorgedrongen. Ik ving de vlinder nieuw voor Gelderland te Drempt op 4.viii.2013 en vorig een vlinder op 7.ix. Of deze twee late waarnemingen tot dezelfde generatie behoren als die van Frans kan afgevraagd worden. Omtrent de waardplant zijn ook onduidelijkheden, verondersteld wordt st. janskruid (*Hypericum perforatum*).

Carpatolechia fugacella (Zeller) - variabele smalpalpmot en *Carpatolechia fugitivella* (Zeller) - gelijnde smalpalpmot (fig. 6).

C. fugacella verschilt duidelijk van *C. fugitivella* door zijn wat minder slanke voorvleugel. De kruin bij *C. fugacella* is donker en bij *C. fugitivella* licht van kleur. Voor verdere onderlinge verschillen verwijs ik naar de website Microlepidoptera.nl.

Tot nog toe ving ik *C. fugacella* slechts één keer te Drempt op 19.vii.2014. Landelijk gezien is het beslist een zeldzame soort. *C. fugitivella* wordt te Drempt al meerdere jaren waargenomen. Beide soorten hebben iep (*Ulmus*) als waardplant.

Gelechia sororculella (Hübner) - haakpalpmot

Ook een vrij zeldzame soort die de voorkeur heeft aan de meer vochtige biotopen.

Ik ving de vlinder in de schemering op het landgoed Hagen, bij de Balenvijver te Hummelo op 12.vii.2012. De rups leeft op wilg (*Salix*).

Gelechia nigra (Haworth) - zwarte palpmot

Een opvallende soort met smalle enigszins spits toelopende voorvleugels. Alhoewel de vlinder zeer verspreid in ons land is waargenomen is het zeker geen gewone soort. Ik ving de vlinder vorig jaar op 19.vii. te Drempt nieuw voor de Achterhoek. De waardplant is populier (*Populus*).

Gnorimoschema herbichii (Nowicki) – schemamot (fig. 8)

Dit is een zeer zeldzame soort waarvan de meeste waarnemingen gedaan worden in het westen van ons land. Maar ook deze vlinder kwam te Drempt op bezoek. Ik ving het

Franje 20 (40) – september 2017

beestje op 2.vi.2014 en dit is ook weer een nieuwe soort voor de Achterhoek. De waardplant is mogelijk lidrus (*Equisetum palustre*) en melde-soorten (*Atriplex spec.*)).

Buckleria paludum (Zeller) - zonnedaauwvedermot

Ook dit vlindertje kan tot een zeer bijzondere soort gerekend worden. De soort hoort eigenlijk thuis op moerassige plaatsen waar zonnedaauw (*Drosera*) voorkomt. Ik ving het beestje echter te Drempt op licht op 25.viii.2016 en deze behoort dan tot de tweede generatie. Het is de eerst genoteerde in de Achterhoek en mogelijk de tweede in Gelderland.

Er zijn intussen te Drempt 679 micro-soorten waargenomen en voor de oud gemeente Hummelo & Keppel is dit aantal 759, wel een bewijs dat het een vlinderrijk gebied is.

Determinatiecorrectie:

Op de bijeenkomst van de sectie Snellen van 2 maart 2013 heb ik een vlinder getoond en gemeld dat het zou gaan om *Argyresthia pulchella* Lienig & Zeller, de kastanjebruine pedaalmot (Wullaert 2013). Bij nader inzien blijkt het te gaan om *Argyresthia semifusca* (Haworth), de okerbruine pedaalmot. Niet uitgesloten is dat deze soort nog zeldzamer is dan *A. pulchella*. Het betekent sowieso een nieuwe soort voor Gelderland. Waardplant en vliegtijd zijn dezelfde als bij *A. pulchella*.

Literatuur

Groenen F 2002. *Eulamprotes immaculatella* (Lepidoptera: Gelechiidae) nieuw voor de Nederlandse fauna. Entomologische Berichten 32: 59-60.

Wullaert S 2013. Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 2 maart 2013 te Schoonrewoerd. Franje 16: 39-43.

Gedigitaliseerde boeken

Klaas Kaag

Al zoekende naar het sexleven van vlinders kwam ik de site van Pisces Conservation Ltd tegen <http://www.pisces-conservation.com>. Zij bieden uitstekende scans van oude uitgaven, waaronder ook entomologische. Ik kon me niet herinneren dat dit al eerder gemeld was op de vergadering. Interessant is bijvoorbeeld de serie boeken van Pierce met afbeeldingen van genitaliën.

Bij de macro's wordt ook een zg. concordance-list geleverd. Hierin worden de oorspronkelijk gebruikte soortnamen, gekoppeld aan de nummering van Bradley en Karsholt en staat er af en toe een opmerking bij. De Bradley-lijst heb ik kunnen vinden en via excel aan deze concordance-list gekoppeld. Beschikbaar voor de liefhebbers. Stuur maar een mailtje.

Bij Snellen heb ik ook wat laten zien van de twee boeken van Bradley, Tremewan en Smith uit de jaren '70 over bladrollers. Zeker nu deel 5 van 'Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland' tegenvalt is die zeker aan te bevelen.

Een vergissing.

Jaap Zwier

Op 3.vii. van dit jaar zat er een vlinder op het raam van de huiskamer. Zoals gebruikelijk pakte ik een potje om het beest te vangen en te bekijken.

Het was een totaal onbekend dier voor me. Je kon wel zien aan de vorm dat het een pyralide was, maar verder kwam ik niet. Dat beloofde een leuk puzzeltje te worden. Na wat geblader in allerlei boeken vond ik een mooie afbeelding in het boek van Kaltenbach (1987). Het zou *Dolicharthria punctalis* (Denis & Schiffermüller), de sikkelylekmoet moeten zijn. Deze laatste naam is goed gekozen want het dier heeft op zijn bruine voorvleugels een witte sikkelvormige vlek.

Verder snuffelend in de boeken vond ik de aantekening dat het dier tweemaal in Nederland was gezien (Kuchlein 1993). Als ik zoiets lees word ik meteen argwanend. Zo zeldzaam in Nederland en dan bij mij op het raam, dat zal vast niet goed zijn maar ik kon ook niet anders vinden. Het zou dus wel *D. punctalis* moeten zijn. Voor alle zekerheid stuurde ik een foto naar Tymo en ja hoor, ik had het mis het was de donkere vorm van *Cydalima perspectalis* (Walker), de buxusmot (fig. 12). Deze is in het nieuws en ik had al heel vaak de vanglamp aangehad en veel buxusstruiken bekeken, maar tot nu toe geen *C. perspectalis* gevangen of gezien en dan nu ineens een afwijkende vorm van dit dier. Ik kon het nog steeds niet geloven, maar na veel “gegoogle” vond ik veel afbeeldingen van de buxusmot en ook van zijn melanistische vorm. Hè hè we waren eruit. Ook weer wat geleerd. Het beest is geen pyralide maar hoort tot de Crambidae. Een leuke verrassing en toch de buxusmot in Zelhem. Ik was er blij mee, maar de tuinliefhebbers hier in Zelhem zullen er niet blij mee zijn.

Literatuur

Kaltenbach T & Küppers PV 1987. Klein Schmetterlinge beobachten – bestimmen. Neumann-Neudamm, Melsungen 1-288.

Kuchlein JH 1993. De kleine vlinders. Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera: 1-715. Pudoc Wageningen.

Sterling P & Parsons M 2012. Field guide to the micro-moths of Great Britain and Ireland. British Wildlife Publishing Ltd, Gillingham.

Verslag bijeenkomst sectie Ter Haar op 1 april 2017 te Schoonrewoerd

Hans Groenewoud

Aanwezig (29 personen): Frits Bink, Tineke Cramer, Guus Dekkers, Maarten Eijssker, Maurice Franssen, Hans Groenewoud, Bert Groothedde, Carel ten Ham, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Luc Knijnsberg, Sandra Lamberts, Ad Mol, Charles Naves, Naomi Oosterhof, Willem Oosterhof, Johan Schpperen, Jannie Sinnema, Siep Sinnema, Piet van Son, Henk Stuurman, Joke Stuurman-Huitema, Gerrit Tuinstra, Wim Veraghtert, Jeroen Voogd, Arnold Wijker, Kees Zwakhals, Jaap Zwier.

Afwezig met bericht van verhindering: (16 personen)

Ben van As, Ernest van Asseldonk, Gerard Bergsma, Hans Bijl, Abel Jagersma, Maurice Jansen, Wiebe Poppe, Peter Rooij, Lothar Rutten, Andy Saunders, Cun Wijnen

Nieuwe lid: We zijn blij dat we Wim Gerritsen als nieuw lid mogen begroeten.

Lidmaatschap opgezegd: We betreuren het dat John van Roosmalen zijn lidmaatschap sinds 1 januari 2017 heeft opgezegd.

Opening van de vergadering door de voorzitter:

Siep Sinnema heet iedereen welkom op deze voorjaarsbijeenkomst van Ter Haar.

Siep wijst er op dat ook het afgelopen jaar de mot weer in het wereldnieuws is geweest. Hadden we vorig jaar de gamma-uil op het hoofd van Ronaldo tijdens de finale van het EK, deze keer valt te melden dat een nieuwe soort (*Neopalpa donaldtrumpi*) genoemd is naar president Donald Trump (Nazari 2017). Het diertje blijkt een haardracht te hebben die opvallend veel overeenkomt met die van de Amerikaanse president. De soort komt voor in het grensgebied van Amerika en Mexico, daar waar Trump een muur wil laten bouwen en blijkt bovendien opvallend kleine genitaliën te hebben.

Literatuur

Nazari V 2017. Review of *Neopalpa* Povolný, 1998 with description of a new species from California and Baja California, Mexico (Lepidoptera, Gelechiidae). ZooKeys 646: 79-94. DOI10.3897/zookeys.646.11411

Verder meldt Siep dat Willem Ellis tijdens de 149e Winterbijeenkomst van de NEV de Uyttenboogaart-Eliassen-prijs is uitgereikt. Deze prijs wordt eens per vier jaar uitgereikt aan een Nederlandse entomoloog, die uitzonderlijke prestaties heeft geleverd over een lange carrière. Tegelijk met zijn onderzoek aan het ZMAN hield Willem zich intensief bezig met de bibliotheek van de NEV. Verder was hij jarenlang redacteur van Entomologische Berichten. Hij kreeg deze onderscheiding ook voor zijn jarenlange vrijwilligerswerk aan de databank Noctua van de Werkgroep Vlinderfaunistiek (WVF) van EIS-Nederland en De Vlinderstichting. Dankzij deze databank zijn er actuele verspreidingskaartjes op de websites 'Vlindernet' en 'Microlepidoptera.nl' die een

Franje 20 (40) – september 2017

noodzakelijke basis vormen voor de bescherming van vlinders. Ook zijn uitgebreide tweetalige website over ‘Europese Bladmineerders’ werd tijdens de toekenning genoemd.

Opmerkingen bij de notulen van de vorige bijeenkomst (8 oktober 2016)

Pagina 15: de naam van Bert Groothekke is fout gespeld. Dit moet zijn Bert Groothedde.

Pagina 24: bij de faunistische mededeling van Frits Bink, staat **vlegels** in plaats van **vleugels**. Het verslag is bij deze vastgesteld.

Diverse bestuursmededelingen:

1. De bestuursleden Sandra Lamberts en Hans Groenewoud hebben komend najaar hun tweede termijn erop zitten en zullen dan dus aftreden. Kan eenieder alvast nadenken over hun opvolgers.
2. Zoals op de vorige vergadering is besloten organiseert de sectie Ter haar in 2017 onder de vlag van de NEV een cursusdag macrolepidoptera. De datum wordt zaterdag 22 april in een ruimte van de VU. Met al 33 aanmeldingen is de cursus reeds volgeboekt. Er komt een ruime inleiding over dag- en nachtvlinders en de verschillen tussen macro's en micro's. Verder komen de thema's determineren, fotograferen en prepareren volop aan bod.
3. De komende zomerexcursie van Snellen en Ter Haar zal worden gehouden in de Hoge Venen in België van 23-25 juni. Nadere informatie wordt via de mail rondgestuurd.
4. De NEV zomerbijeenkomst vindt plaats van 2-4 juni in het gebied van de Grensmaas in Limburg.
5. Aan het verslag over de Zomerexcursie van 2016 in de Wieden wordt hard gewerkt. Het is voor ongeveer 80% klaar en er zijn zo'n 2100 waarnemingen in verwerkt.
6. Financien:
Henk Stuurman presenteert de afrekening over 2016. Zie de bijlage aan het einde van dit verslag. Enige opmerkingen:
 - a. We doen het goed: we hebben een batig saldo over 2016 van 373 euro.
 - b. De onvoorziene uitgaven van 2016 komen voornamelijk op rekening van de boswachter van de Wieden.

Traditioneel dient er nu ook een nieuw lid van de kascommissie worden gekozen. De huidige commissie bestaat uit Klaas Kaag en Arnold Wijker. Wim Olijslager wordt het nieuwe lid van de kascommissie en vervangt Arnold Wijker. De nieuwe kascommissie bestaat nu dus uit Klaas Kaag en Wim Olijslager.

Presentatie Wim Veraghtert

We zijn blij dat Wim Veraghtert bereid is gevonden een presentatie te houden over vlindersaars en nachtvlinders in Vlaanderen. Zie verderop het verslag van zijn presentatie getiteld: ‘Groeten uit mottig Vlaanderen. Nachtvlinders bij de zuiderburen’.

Rondvraag

Frits Bink merkt op dat de Sectie Snellen de halfjaarlijkse bijeenkomsten tegenwoordig op ander locatie (Amersfoort) houdt. Blijven wij onze bijeenkomsten hier in de ‘Schaapskooi’ in Overboeicop houden? Het antwoord is ja! We hebben geen enkele reden om voor de vergaderingen van locatie te veranderen.

Franje 20 (40) – september 2017

Volgende bijeenkomst sectie Ter Haar: zaterdag 4 november 2017

Bijlage: Resultatenrekening sectie Ter Haar over het jaar 2016

	Resultaat	Begroot		Resultaat	Begroot
Ontvangsten	€	€	Uitgaven	€	€
Contributies	1,338	1,266	Zaalhuur Hei & Boeicop	155	150
			Determinatiedag	75	75
			Kosten Franje	265	250
			Vergaderkosten bestuur	66	55
			Reiskosten bestuur	230	250
			Administratiekosten bestuur	0	10
			Bankkosten	101	110
			Onvoorziene uitgaven	90	100
	1,338	1,266		982	1,000
			Positief exploitatiesaldo	356	266
	1,338	1,266		1,338	1,266
	€			€	
Beginsaldo ING 01-01-2016	2,133		Eindsaldo ING 31-12-2016	2,513	
Beginsaldo kas 01-01-2015	21		Eindsaldo kas 31-12-2016	13	
	2,154			2,526	
Mutatie liquide middelen	373				

Specificatie contributie ontvangsten

Vooruitontvangen. 1.i.2016	132	plus
Ontvangen in 2016	1.293	plus
Vooruitontvangen 31.xii.2016	339	minus
Nog te ontvangen 31.xii.2016	<u>252</u>	plus
	<u><u>1.338</u></u>	

Macro's van de Brabantse Wal

Guus Dekkers

Voor aanleiding, gebiedsbeschrijving en werkwijze kan verwezen worden naar het onderwerp “Micro's van De Zoom” dat eerder gepresenteerd is bij de sectie Snellen. Het gaat bij de macro's namelijk om dezelfde inventarisatie en hetzelfde gebied. De naamsverandering van “... De Zoom” naar “... de Brabantse Wal” is veroorzaakt door de onbekendheid van “De Zoom”. Omdat het nog slechts het eerste jaar van een meerjarige project betreft, kan nog niet veel gezegd worden over verschillen tussen de Vlaamse en Nederlandse kant van het Grenspark. De verwachting dat we aan de Nederlandse kant meer soorten van het bos zullen terugvinden is dan ook nog niet uitgekomen. De presentatie wordt daarom aangekleed met foto's van minder algemene soorten die per deelgebied worden getoond. Zo vinden we in de Abdijbossen bij Ossendrecht: *Spilosoma urticae* (Esper) sneeuwbeer, *Eugnorisma glareosa* (Esper) grijze herfstuil, *Dendrolimus pini* (Linnaeus) dennenspanner en *Pennithera firmata* (Hübner) hoekbanddennenspanner. Op de Kortenhoeff bij Huijbergen vinden we: *Calamia tridens* (Hufnagel) groene weideuil, *Thalera fimbrialis* (Scopoli) geblokte zomervlinder en *Lacanobia w-latinum* (Hufnagel) brede w-uil. Bij De Kleine Meer zien we *Mythimna turca* (Linnaeus) tweestreepgrasuil, *Pechipogo plumigeralis* Hübner gepluimde snuituil, *Catocala sponsa* (Linnaeus) karmozijnrood weeskind, *Idaea sylvestriaria* (Hübner) randstipspanner en *Xestia sexstrigata* (Haworth) zesstreepuil. Op de Kriekelare Duinen, tegen de Kalmthoutse Heide aan, vliegen *Xestia agathina* (Duponchel) late heide-ui, *Tholera cespitis* (Denis & Schiffermüller) donkere grasuil, *Photodes fluxa* (Hübner) gele duinrietboorder, *Dicallomera fascelina* (Linnaeus) grauwe borstel, *Malacosoma castrensis* (Linnaeus) heideringelrups, *Lasiocampa trifolii* (Denis & Schiffermüller) kleine hageheld en *Apamea aquila* Donzel pijpenstro-uil.

Bijzondere waarnemingen

Joke Stuurman

Joke vertelt over vier onderwerpen. Ze toont de bruine vorm van de rups van de agaathvlinder *Phlogophora meticulosa* (Linnaeus). Een via de UV-val te Swifterbant op 30.iii.2017 gevangen exemplaar blijkt de dubbelstipvoorjaarsuil *Anorthoa munda* (Denis & Schiffermüller) te zijn. Een op 13.ix.2016 in Swifterbant gevangen uil is een wat onduidelijke vorm van *Xestia xanthographa* (Denis & Schiffermüller) vierkant vlekkuil. Tenslotte wordt verteld over een vondst van een spinsel met de rupsen van de heideringelrups *Malacosoma castrensis* (Linnaeus) in Nationalpark Muritz in Duitsland op 6.v.2011. Deze bleek geparasiteerd te zijn door een sluipwesp.

Over *Eupithecia selinata* Herrich-Schäffer, de eppedwergspanner

Gerrit Tuinstra

Gerrit geeft een korte presentatie over *Eupithecia selinata* Herrich-Schäffer ofwel eppedwergspanner. In eerste instantie laat ik een afbeelding van de vlinder zien, afkomstig van de website www.lepiforum.de. Hier staan foto's van gave en vrij sterk getekende vlinders. Zelf heb ik de soort diverse keren gevangen, maar in de meeste gevallen zijn deze exemplaren niet perfect gaaf of hebben ze veel minder tekening dan de exemplaren op Lepiforum. *E. selinata* is in Nederland een soort die eigenlijk altijd zeer weinig waargenomen wordt. Dat blijkt uit de presentatie van de verspreidingskaartjes van Vlindernet met daarin de waarnemingen over de verschillende perioden. Het kaartje van de periode 2000 t/m 2015 toont slechts zes stippen, waarvan vier in Zuidoost Friesland. Waardplanten van *E. selinata* zijn diverse schermbloemigen, waaronder berenklaauw (*Heracleum sphondylium*), engelwortel (*Angelica*), watertorkruid (*Oenanthe aquatica*) en grote watereppe (*Sium latifolium*). De vliegtijd van de vlinder is eind mei tot begin augustus. Eigen vangsten betreffen in totaal tien exemplaren in de periode van 2000 t/m 2014, de eerste dateert van 10.vi, de laatste van 18.viii. Negen van de tien exemplaren komen uit Friesland en één uit Gelderland. Vervolgens wordt een afbeelding getoond met daarop aangegeven de kenmerken van *E. selinata* en daarbij aangegeven waar in het bijzonder op te letten (m.n. een lichte dwarsband alsmede de vorm van de voorvleugel). In mijn collectie had ik nog steeds een drietal ongedetermineerde dwergspanners van de Ter Haar & Snellen-excursie in 2012, uit het Korenburgerveen. Eén daarvan had ik zelf verzameld, twee andere werden door Stieneke Bontsema & Dity Jongsma verzameld maar alle op licht. Na controle van de 'abdominale plaat' hetgeen een goed determinatiekenmerk voor de mannetjes van dwergspanners is, alsmede controle van het genitaal, bleken de drie exemplaren *E. selinata* te zijn. In *British and Irish pug moths* (Riley & Prior 2003) worden de abdominale platen afgebeeld maar dat bleek onvoldoende voor de determinatie als *E. selinata*, omdat deze soort niet in het boek behandeld wordt. Gelukkig bood het genitaal van de drie mannetjes wel uitkomst! 'Op de website www.lepiforum.de worden afbeeldingen getoond van de genitaliën van *E. selinata*.'

Literatuur

Riley A & Prior G 2003. *British and Irish Pug Moths – a guide to their identification and biology*. Harley Books.

Proboscisologie

Frits Bink

Proboscis heeft betrekking op de slurf van een olifant, de roltong van een vlinder en op zuigorganen van tal van insecten. Met proboscisologie wordt hier bedoeld de studie naar de bouw en functie van het zuigorgaan van adulte insecten en de evolutionaire ontwikkelingsrichtingen daarin.

Soms wordt het woord haustellem gebruikt als aanduiding voor de roltong, een oud begrip uit de plantkunde. Het woordenboek van Dalen geeft haustorium voor zuigorgaan.

Bij vlinders is aan de zuigerschede van de pop te meten hoe lang de roltong zal zijn na het uitkomen. Ik heb vele jaren verschillende soorten rupsen opgekweekt en ze vervolgens als pop kunnen bekijken. Soorten waarvan de poppen kort en dik zijn produceren vlinders met korte roltong zoals bij *Thecla betulae* (Linnaeus), de sleedoornpage waarvan de tong zo kort is dat een zittende vlinder met het puntje van de tong net de bodem kan raken. Toch werkt die roltong goed om allerlei vloeibaar voedsel op te zuigen, sleedoornpages kunnen heel oud worden. De pop van *Ochlodes sylvanus* (Esper) groot dikkopje heeft een verlenging aan de zuigerschede die rijkt tot aan de punt van het achterlijf. Het groot dikkopje heeft een opvallend lange roltong van 16 mm. Hij is in staat om nectar te zuigen uit bloemen met diep liggende nectar.

Bij de meeste soorten rijkt de zuigerschede van de pop tot aan de punt van de vleugelscheden. Dat houdt in dat de lengte van de roltong ongeveer driekwart van de lengte van de pop zal zijn. Er zijn echter daarin grote afwijkingen in, er zijn soorten die in het geheel geen zuigerschede in het popstadium hebben en de vlinders dus geen roltong. Er zijn bij de vlinder slechts los liggende rudimentaire galea te zien. De tongloosheid van vlinders komt vaak voor. In de familie van de nachtpauwogen (Saturniidae) en spinners (Lasiocampidae) is wereldwijd geen enkele soort die een functionele proboscis heeft. Om met Jeroen Voogd te spreken, de vlinders zijn in deze gevallen niet meer dan het voortplantingstadium van de rups. De vlinders leven kort en planten zich snel voort.

De meeste vlinders hebben een functionele roltong die zich ontwikkeld heeft in de zuigerschede die een lengte heeft van de helft tot driekwart van de pop. Hoe de vlinders hun proboscis gebruiken hangt van hun levenswijze af. Vlinders hebben de reputatie dat ze bloemen bezoeken en van de nectar leven maar er zijn er die van alles als voedsel benutten, van rot fruit, excrementen, transpiratievocht van zwetende mensen of zelfs van droog gesteente waar de vlinders eerst vocht op hebben aangebracht (er op gespuugd hebben) en daarna dit met opgeloste mineralen weer opzuigen. Vlinders met een roltong van een lengte die past bij hun lichaamslengte kunnen dus op vele manieren aan de kost komen.

Anders wordt het wanneer de vlinder een gespecialiseerde proboscis heeft en de roltong langer is dan het lichaam. Hun poppen hebben gemodificeerde zuigerscheden met uitbouw voor een de ontwikkeling van een lange roltong. Bij het groot dikkopje is het een eenvoudige verlenging, bij *Macroglossum stellatarum* (Linnaeus), de kolibrievlinder, is het een uitbouw van de kop. Deze vlinders zijn in staat bloemen te benutten met diep liggende nectar.

Maar het bezit van verlengde proboscis wordt nijpend wanneer er geen geschikte bloemen aanwezig zijn. Vooral in de gevallen dat de vlinders groot zijn en de gewoonte hebben om als een kolibrie voor de bloem te blijven hangen. Dan zijn alleen maar grote bloemen in een vrije manoeuvreerruimte geschikt. *Agrius convolvuli* (Linnaeus), onze windepijlstaart, is een bekend voorbeeld waarvan de vlinder een zeer lange roltong heeft, 1,7 maal de lengte van het lichaam. De pop heeft een uitbouw van de zuigerschede in de vorm van een grote lus. De windepijlstaart is variabel in grootte, een vrouwtje heeft een spanwijdte van

11cm, een mannetje van 9cm en daarmee hangt samen dat er verschillen in de lengte van de roltong optreden. Een vrouwtje heeft een roltong van 8 cm en een lichaamslengte van 4,6 cm, het mannetje heeft een tong van 6,6 cm en een lijf van 3,8 cm

Het meten van de roltonglengte van een vlinder is niet eenvoudig en in relatie met bloemen speelt de lengte van de roltong een belangrijke rol. Het feit dat mannetje en vrouwtjes aanzienlijk in grootte kunnen verschillen en daarmee verband houdend de lengte van de roltong, is het handiger om de lengte van de roltong uit te drukken in de verhouding tussen lengte van het lichaam en van de uitgestrekte roltong en dit verhoudingsgetal hanteren als een soort specifiek kenmerk. Zie de tabel.

De vlinders met heel lange roltongen zijn soorten uit de familie van de pijlstaarten (Spingidae), maar in de familie komen ook soorten voor met sterk gereduceerde proboscis die zich niet kunnen voeden en dus kort leven en zich snel voortplanten. Dit zijn soorten uit de onderfamilie Smerinthinae, zoals *Laothoe pupuli* (Linnaeus) de populieren pijlstaart, *Smerinthus ocellata* (Linnaeus), de pauwoogpijlstaart en *Mimas tiliae* (Linnaeus), de linde pijlstaart. Zij zijn in staat zich voort te planten in een omgeving waar alleen voedselplanten voor de rupsen aanwezig zijn zoals in steden en steriele landschappen. Maar de subfamilie van de langtongige vlinders, Sphinginae, met voorbeelden als *Sphinx ligustri* Linnaeus ligusterpijlstaart en *S. pinastri* Linnaeus dennenpijlstaart telt ook de tribe Acherontini, de doodshoofdvinders met onze bekende *Acherontia atropos* (Linnaeus) doodshoofdvlinder en zijn verwanten in Azië, *A. styx* (Westwood) en *A. lachesis* (Fabricius). Deze grote plompe vlinders hebben een heel korte, dikke proboscis. Dit is een scherpe, puntige priktong waarmee ze de schil van vruchten kunnen doorboren en inbreken in de honingcellen van bijenraten. De pop van de doodshoofdvlinder heeft een zuigerschede die loopt tot aan de punt van de vleugels maar de zuiger die zich daarin ontwikkelt neemt maar een derde van de ruimte in. Het is wel een heel opvallende evolutionaire ontwikkeling dat binnen de groep van langtongige soorten een groep met een korte en dikke priktong ontwikkelt is (Kitching 2002). Het evolutionair ontstaan van deze priktong van de doodshoofdvinders is mij een raadsel.

In 2015 verscheen het boek 'Niet zonder elkaar, bloemen en insecten' van Louis Schoonhoven e.a. Zie voor de boekbespreking van Eddy Weeda Entomologische Berichten 75 (5) 2015, p 234-235. Op bladzijde 69 wordt in dat boek iets gezegd over zuignutlengtes bij drie insectenordes. Speciale aandacht wordt gegeven aan de voorspelling van Darwin over de bestuiving van de bijzondere orchidee door een onbekend insect met een uitzonderlijke lange proboscis. Omstreeks 1860 maakte Darwin kennis met deze orchidee uit het tropisch oerwoud van Madagaskar, waarvan de bloemen een extreem lange spoor hebben van 20 cm lang. "Good Heaven, what insect can suck it?" zou Darwin uitgeroepen hebben. In 1903 werd ontdekt dat dit de pijlstaart *Xanthopan morgani* (Walker) is die een zo lange roltong heeft dat deze de orchidee *Angraecum sesquipedale* kan bestuiven. De lengte van de roltong bedraagt 366 % van de lengte van de lengte van het lichaam. De pop is uitgerust met een zeer sterk verlengde proboscis die in een lus gevouwen is. Deze ontdekking bracht de entomologische gemoederen zozeer in beroering dat deze pijlstaart de subspecies aanduiding kreeg van 'praedicta', de voorspelde. Deze waarneming wordt als een van de fraaiste voorbeelden gezien van co-evolutie.

Franje 20 (40) – september 2017

Het enthousiasme over de publicaties van deze ontdekking had tot gevolg dat men overal in de tropen ging zoeken naar voorbeelden van pijlstaartvlinders met extreem lange proboscis. *Xantopan morganii* blijkt wijd verbreid in tropisch Afrika voor te komen en daar allerlei soorten bloemen te benutten met lange bloembuizen zoals papaja (*Carica papaya*). Maar *Xanthopan morganii praedicta* uit Madagaskar, waarvan de vrouwtjes het grootst zijn en dus de langste roltong hebben, is daar de bestuiver van de orchidee *Angraecum sesquipedale*. In Amerika is *Cocytius antaeus* (Drury) de Giant Sphinx Moth waargenomen als bestuiver van de Ghost Orchis (*Dendrophyla lindenii*) waarvan de bloem een spoor heeft van 12 cm. Maar voor de priktongen van de Acherontiini soorten is nog geen boeiend verhaal geschreven.

Samenvatting

1. roltong sterk gereduceerd, de rudimenten van de galea zijn niet gekoppeld
2. roltong van normaal formaat, 50-80% van de lengte van de pop
3. roltong iets verlengd, 90-110% van de lengte van de pop
4. roltong heel sterk verlengd, 120-200% van de lengte van de pop
5. roltong gemodificeerd tot priktong, 20-25% van de lengte van de pop

Tabel: soortspecifieke verhoudingen lichaam en proboscis

soort	proboscis	lichaam	verhouding	spanwijdte
normale tonglengte, zuigerschede tot aan vleugelpunt van de pop				
<i>Hylas euphorbiae</i>	19 mm	33 mm	0,59	7-7,5 cm
<i>Delephilia elpenor</i>	17 mm	32 mm	0,55	6-7 cm
iets verlengde roltong, pop met uitbouw voor zuigerschede				
<i>Macroglossum stellatarum</i>	24 mm	22 mm	1,09	4,3-5,1cm
<i>Sphinx ligustri</i>	41 mm	42 mm	0,98	8-11 cm
<i>S. pinastri</i>	26 mm	29 mm	0,90	7-9 cm
sterk verlengde roltong, zuigerschede in een grote lus				
<i>Agrius convolvuli</i>	80 mm	46 mm	1,74	9-11 cm
gemodificeerde roltong tot priktong, lengte derde van zuigerschede				
<i>Acherontia atropos</i>	11 mm	47 mm	0,23	10-11 cm
extreem lange roltongen bij tropische soorten				
<i>Xantopogon morganii</i>	170 mm	53 mm	3,21	11-14 cm
<i>X. morganii praedicta</i>	207 mm	56,6 mm	3,66	15,1 cm
<i>Cocytus antaeus</i>	165 mm	49 mm	3,37	12,6-17,8 cm

Literatuur

Schoonhoven L mmv Biesmeijer K Oostermijer G Roos R e.v.a. 2015. Niet zonder elkaar, bloemen en insecten. Uitgeverij Natuurmedia.

Kitching IJ 2002. The phylogenetic relationships of Morgan's Sphinx, *Xanthopan morgani* (Walker), the tribe Acherontiini, and allied long-tonged hawkmoths.

(Lepidoptera: Sphingidae, Sphinginae). Zoological Journal of the Linnaean Society 135: 471-527.

Klein Bylaer: een vlinderoase in de Gelderse Vallei

Maurice Franssen

Klein Bylaer, in de volksmond ook wel Erica-Noord of Het Paradijs genoemd, is een 84 ha groot natuurgebied ten westen van Barneveld in de Gelderse Vallei, dat in beheer is bij Geldersch Landschap en Kasteelen. Het bestaat uit een vochtig heideterrein met vennetjes en gemengde bossen. In de natte hei staat veel dophei (*Erica tetralix*) en plaatselijk komt klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) voor. Het gebied wordt aan drie kanten omzoomd door intensieve veehouderij. De vlinderfauna van Klein Bylaer is nooit goed onderzocht en het doel van dit onderzoek was om in kaart te brengen wat voor dag- en nachtvlinders (macrolepidoptera) in dit gebied voorkomen. Hiertoe is in de periode 2008-2015 van februari tot en met december met tussenpozen van 2-4 weken naar nachtvlinders gezocht, op drie verschillende locaties en met drie verschillende methoden: met grote lampen, met stroop, en de laatste twee jaar ook met een lichtval met kleine lampen. Enkele keren per jaar is er ook naar dagvlinders en dagactieve nachtvlinders gezocht, door het lopen van een vaste route door de hei en over de paden.

Er zijn in totaal 325-326 verschillende soorten macrovlinders waargenomen in Klein Bylaer: 20 soorten dagvlinders en 305-306 macro-nachtvlinders. Dit is ongeveer een derde van de Nederlandse macro-vlinderfauna, het is dus beslist een vlinderrijk gebied. Hiervan hebben 16 soorten dagvlinders en 247 soorten nachtvlinders hier zeer waarschijnlijk een populatie, afgaande op het feit dat ze in meerdere jaren zijn waargenomen. Vlinderrijke avonden zijn er vooral in hartje zomer: in het voor- en najaar is het gebied erg nat en daardoor koud, met name in de buurt van de open hei.

Het gebied herbergt drie (vrij) schaarse dagvlinders. Het heideblauwtje, *Plebejus argus* (Linnaeus), is landelijk gezien een schaarse en gevoelige vlinder die een kleine, kwetsbare populatie heeft in Klein Bylaer. De eikenpage, *Favonius quercus* (Linnaeus), liet zich af en toe zien en kwam zelfs een keer op de lamp 's avonds. Het groentje, *Callophrys rubi* (Linnaeus), heeft een mooie populatie aan de warme noordzijde van het heideterrein en is in de vliegtijd in aantal te vinden op de berken (*Betula*) en grove dennen (*Pinus sylvestris*) aldaar. Het gentiaanblauwtje, *Phengaris alcon* (Denis & Schiffermüller), is helaas uitgestorven door verkeerd beheer: het terrein is in de jaren negentig begraaasd door koeien en deze hebben de klokjesgentianen opgegeten.

Van de nachtvlinders met een vermoedelijke populatie staan er 81 vermeld op de voorlopige Rode Lijst van de Nederlandse Macronachtvlinders; negen daarvan zijn

Franje 20 (40) – september 2017

landelijk bedreigd. Deze en enkele andere vermeldenswaardige nachtvlinders worden hieronder kort besproken.

Op de hei vliegt in klein aantal de landelijk bedreigde heidedwergspanner, *Eupithecia satyrata* (Hübner). De roodbandbeer, *Diacrisia sannio* (Linnaeus), ontbreekt in grote delen van ons land maar heeft een goede populatie in Klein Bylaer en kan gemakkelijk opgejaagd worden uit geplagde hei met veel dophei (*Erica tetralix*).

Van de soorten van vochtig terrein is de zilverhaak, *Deltote uncula* (Clerck), de meest opvallende. Het is een bedreigde soort die weinig waargenomen wordt buiten het noordoosten van het land, maar in Klein Bylaer werd hij bijna ieder jaar op licht gezien. De vrij zeldzame en bedreigde pijlkruidspanner, *Mesotype didymata* (Linnaeus), is tweemaal gezien.

De dwarsbanddwergspanner, *Eupithecia subumbrata* (Denis & Schiffermüller), is een van de belangrijkste soorten van het gebied. De rups leeft op allerlei kruiden maar deze spanner is vrij zeldzaam en bedreigd. Klein Bylaer herbergt een van de grootste populaties van dit fraaie vlindertje in ons land, er kwamen soms wel tien exemplaren op de lamp op één avond. Van de vrij zeldzame en bedreigde helmkruidvlinder, *Shargacucullia scrophulariae* (Denis & Schiffermüller), werden 18 rupsen gezien in 2014. De brummelspanner, *Mesoleuca albicollata* (Linnaeus), is zeker geen zeldzaamheid maar komt slecht op licht. In Klein Bylaer kwamen er soms wel vier tegelijk op het laken dus kennelijk zit hier een goede populatie van deze prachtige spanner.

Er komen twee interessante tandvlinders voor in Klein Bylaer. De berkenhermelijnvlinder, *Furcula bicuspis* (Borkhausen), is een vrij zeldzame en bedreigde soort die hier een kleine, kwetsbare populatie heeft. De gestreepte tandvlinder, *Drymonia dodonaea* (Denis & Schiffermüller), is een lokale soort van eikenbossen (*Quercus*) die eveneens landelijk bedreigd is, maar hij wordt hier toch bijna ieder jaar waargenomen.

Vermeldenswaardige soorten van naaldbomen zijn de dennendwergspanner, *Eupithecia indigata* (Hübner), en de lariksdwergspanner, *Eupithecia lariciata* (Freyer). Het zijn lokaal voorkomende en landelijk bedreigde soorten, die hier bijna ieder jaar zijn waargenomen, soms zelfs vijf op één avond.

Het centrale ven in Klein Bylaer wordt omzoomd door een rietkraag (*Phragmites*) met lisdodden (*Typha*) en allerlei ‘natte grassen’. Dit is het biotoop van het muisbeertje, *Pelosia muscerda* (Hufnagel), die inderdaad vaak in aantal op de lamp en de stroop af kwam, tot wel 60 stuks op één avond. Ook de russenuil, *Coenobia rufa* (Haworth), is hier gewoon. Af en toe werd ook de smalvleugelrietboorder, *Chilodes maritima* (Tauscher), waargenomen, een soort die niet gewoon is in deze contreien. De gestreepte rietuil, *Leucania obsoleta* (Hübner), werd vooral gezien als de lichtval direct naast de rietkraag werd gezet; kennelijk is het een vlinder die niet graag buiten zijn biotoop zwerft.

Naast de aangetroffen soorten is het ook altijd interessant om te bekijken welke verwachte soorten er juist niet zijn gevonden in een gebied. In Klein Bylaer staat veel kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*) en vroeger heeft de kleine ijsvogel (*Limenitis camilla* (Linnaeus)) er een populatie gehad. Maar ook een nachtvlinder als de kamperfoelie-uil, *Xylocampa*

areola (Esper) komt er niet (meer) voor, terwijl hij wel recent gezien is in vlakbij gelegen uurhokken op de Utrechtse Heuvelrug.

Gedurende de onderzoeksperiode heeft het bosbesbruintje, *Macaria brunneata* (Thunberg), een kolonisatiepoging gedaan in Klein Bylaer. In het eerste jaar van de inventarisatie (2008) is het spannertje niet gezien, 2009 leverde vijf waarnemingen maar de grote invasie was in 2010 toen er 165 *brunneata*'s werden waargenomen, waarvan 150 op één avond. Het jaar erna werden er echter maar zes gezien, en daarna geen enkele meer. Er staat veel bosbes (*Vaccinium*) in Klein Bylaer maar kennelijk zijn de lokale omstandigheden (koude, natte winters?) niet geschikt voor deze soort.

Samenvattend kan gezegd worden dat Klein Bylaer een opmerkelijk vlinderrijk gebied is, gezien de voor vlinders onaantrekkelijke omgeving en de hoge stikstofdepositie. De Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug zijn niet heel ver weg dus kolonisatie van daaruit is altijd mogelijk, getuige de poging door het bosbesbruintje, maar de overgrote meerderheid van de soorten lijkt zich toch op eigen kracht te kunnen handhaven in Klein Bylaer. Hierbij zitten een flink aantal vrij zeldzame en landelijk meer of minder bedreigde soorten.

Tot slot wil ik Geldersch Landschap en Kasteelen bedanken voor de verstrekte vergunningen.

Groeten uit een mottig Vlaanderen: nachtvlinderen bij de Zuiderburen

Wim Veraghtert

Wim Veraghtert schetst het nachtvlindergebeuren in Vlaanderen. Hij doet dat met twee petjes op: één als actief lid van de Vlaamse Vereniging voor Entomologie en één als professioneel medewerker bij Natuurpunt Studie. Natuurpunt is een vrijwilligersorganisatie die uiteenlopende activiteiten bundelt: het aankopen en beheren van natuurgebieden (conform Natuurmonumenten), het uitvoeren en organiseren van natuurstudie (vergelijk met de KNNV), natuureducatie (zoals het IVN) en het lobbyen voor een beter natuurbesluit. 101.000 gezinnen zijn momenteel lid.

Nachtvlinderen in België, vroeger & nu

'In den beginne' was nachtvlinderen in België een in hoofdzaak Waalse aangelegenheid. Franstalige vlinderaars gingen ook wel eens op excursie in Vlaanderen, maar slechts in een handvol gebieden, zoals de Kalmthoutse Heide. Die Franstalige vlinderaars publiceerden de eerste catalogi zoals die van Derenne (1903) of Hackray & Sarlet (1968-1985), die echter voor het Vlaamse grondgebied zeer onvolledig waren. Later in de twintigste eeuw namen Vlamingen het voortouw, in het bijzonder de Vlaamse Vereniging voor Entomologie, met de broers De Prins die al sinds de jaren 1970 actief zijn. Willy De Prins bracht in 1998 de eerste versie van de Catalogue of the Lepidoptera of Belgium uit

Fig. 9. Variabiliteit van de vleugeltekening bij de smalvleugelryetboorder, *Chilodes maritima*
Foto's: Gerrit Tuinstra

Fig. 10. Een deel van de vrouwelijke genitaalstructuur. Daarnaast ligt een losse ontrolde spermatofor. Onder is de bursa gevuld met spermatoforen door het mannetje ingebracht. Foto: Klaas Kaag.

Fig. 11. Het achterlijf van een vrouwtje van *Euxoa tritici* met de uitstekende spermatofor voordat er een genitaalonderzoek werd uitgevoerd (foto hiernaast)/ Foto: Frank Albertsma.

Links: Fig. 12. Twee varianten van *Cydalima perspectalis* Foto: Jaap Zwier.

Onder: Fig. 13. *Chrysoesthia drurella*.

Fig. 14. Midden: *Sitochroa palealis*.

Foto's: Guus Dekkers.

Fig. 15. Links: De mijn van *Ectoedemia lousella* (Sircom), de akenvruchtmineermot
Fig. 16. Rechts: *Lampronia luzella*, de zwartkopscheutboorder, op braam op de Stulpheide.
Foto's: Remco Vos.

Deze werd zeer recent volledig geüpdatet en is downloadbaar op www.phegea.org. Helaas bestaat er in Vlaanderen of België geen grote centrale nachtvlinderdatabank als NOCTUA. Overheidsinstellingen zoals het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) verzamelen veel faunistische data, maar geen nachtvlindergegevens.

Terwijl het nachtvlinderen in de jaren 1990 op een eerder laag pitje stond, kwam er een nieuwe impuls vanaf de jaren 2003-2004. Op enkele jaren tijd startten een hele reeks nieuwe waarnemers met nachtvlinders, mede dankzij het verschijnen van de vernieuwende versie van Waring & Townsend. Daarnaast startte één van die vlinderaars met het produceren en verkopen van Skinnervallen (met HPL 125W-lamp), waardoor tientallen nieuwe waarnemers aan de slag gingen met hetzelfde materiaal (handig om vangstresultaten te vergelijken!). Hoewel in Vlaanderen ook wel gewerkt wordt met lamp en laken is het een ingeburgerd gebruik om natuurgebieden te inventariseren met de inzet van een serie (3 tot 10) Skinnervallen die een hele nacht operatief blijven en op ca. 100 m van elkaar staan opgesteld. Ook met smeer en stroop wordt in Vlaanderen courant gewerkt.

In 2008 startte de vereniging Natuurpunt met de website www.waarnemingen.be, een Belgische versie van waarneming.nl van Stichting Natuurinformatie. Onbedoeld groeide deze databank uit tot de grootste dataset met nachtvlindergegevens in ons land. Inmiddels bevat de databank ca. 1,8 miljoen nachtvlinderwaarnemingen uit België. Het grootste hiaat zijn de historische waarnemingen. De voorbije jaren werden al meerdere oude collecties gedigitaliseerd, evenals historische datasets van waarnemingen geïmporteerd, maar hier is nog veel werk aan de winkel. Een team van validatoren bewaakt de kwaliteit van de ingevoerde waarnemingen. Vanuit Natuurpunt trachten we nachtvlinderaars te ondersteunen door het verzenden van een nachtvlindernieuwsbrief, het opzetten van een uitleendienst (met o.a. generator & skinnervallen) en het publiceren van determinatietips over moeilijke genera welke gratis downloadbaar (Natuurpunt 2017) zijn.

Wat leren we uit die massa recente nachtvlinderdata?

Van de meeste macro-nachtvlinders die goed op licht afkomen, hebben we vermoedelijk een redelijke kijk op hun verspreiding. Onderbemonsterde regio's zijn de polders in West-Vlaanderen en een aantal Limburgse gemeenten. Om de trend van de (algemenere) macro-nachtvlindersoorten te achterhalen zijn we in 2009 gestart met een nachtvlindermeetnet. Daarbij worden tellingen van vlinderaars die in hun tuin met een Skinnerval en kwikdamlamp werken, en dat op regelmatige basis, geanalyseerd. In totaal worden zo data uit 112 Vlaamse tuinen meegenomen.

Opmerkelijk is dat ook zeer zeldzame soorten wel eens in tuinen durven opduiken, terwijl ze in de literatuur vaak omschreven worden als weinig mobiele habitatspecialisten. Voorbeelden hiervan zijn *Dyscia fagaria* (Thunberg), de gevlekte heispanner, *Lithophane furcifera* (Hufnagel), de kleine manteluil en *Gagitodes sagitata* (Fabricius), de poelruitspanner.

Natuurpunt Studie voerde ook meerdere projecten rond nachtvlinders uit. Interessant was een vergelijkende studie naar nachtvlinderaantallen en –diversiteit in het agrarische landschap. Daarbij werden op 18 nachten gelijktijdig kleinschalige, ‘middenschalige’ en

grootschalige landbouwgebieden in de provincie Vlaams-Brabant onderzocht m.b.v. series van Skinnervallen. Dat de aanwezigheid van kleine landschapselementen een positieve invloed had op het aantal nachtvinders, werd door dit onderzoek bevestigd. Opvallend was dat op zeer warme nachten ook in grootschalige gebieden hoge aantallen nachtvinders werden gevangen. Tussen bieten (*Beta*) en maïs (*Zea mays*) kregen we zo ondermeer *Drymonia oblitterata* (Esper), de beukentandvinder, *Cosmia affinis* (Linnaeus), de donkere iepenuil, *Lenisa geminipuncta* (Haworth), de gestippelde rietboorder en *Drepana falcataria* (Linnaeus), de berkeneenstaart, op de lamp.

Recent experimenteerden we met ‘geurvallen’, vallen met een lokmiddel (smeer en fruit) naar het Nederlands voorbeeld van Rolf Griffioen (Griffioen 2017). Studente Annika Vermaat testte deze vallen uit in diverse natuurgebieden in de provincie Antwerpen, in de periode september-november 2016. Helaas verschenen in deze periode nauwelijks vlinders op smeer, en evenmin op rottend fruit of bloeiende klimop. Herfstuilen (*Agrochola* sp.), bosbesuil *Conistra vaccinii* (Linnaeus) en wachtervlinder *Eupsilia transversa* (Hufnagel) blonken uit in afwezigheid, zo werd niet alleen in Vlaanderen, maar ook in Noord-Nederland, Zuid-België en zelfs West-Duitsland vastgesteld. De exacte redenen daarvoor zijn niet helemaal duidelijk. Voorlopig behielden we met het nieuwe valtype nog geen noemenswaardige resultaten.

Waar werken we in Vlaanderen nog aan?

De voorbije jaren werd o.a. energie gestoken in het opnieuw opsporen van soorten die al lang niet meer gezien werden. Voor ondermeer de zeeuwse grasworteluil (*Apamea oblonga*) en de groot-hoefbladboorder (*Hydraecia petasitis*) leidde die zoektochten tot interessante (her)ontdekkingen. Van andere soorten zoals de nazomeruil (*Ammoconia caecimacula*) is intussen wel duidelijk dat ze in België uitgestorven zijn. Van een aantal zeldzaamheden is het echter onduidelijk of ze echt uitgestorven zijn. Daarnaast zal nog gericht gezocht worden. De voorbije jaren ging er ook aandacht naar het zoeken van wespslinderrupsen. Daardoor kwam bijv. aan het licht dat de gekraagde wespslinder (*Sesia bembeciformis*) een wijdverbreide soort is in Vlaanderen.

De grootste kennishiaten situeren zich echter niet op vlak van verspreidingskennis, maar wel op het vlak van ecologische kennis. De gefragmenteerde verspreiding van bijvoorbeeld de diana-uil, *Gripesia aprilina* (Linnaeus) in Vlaanderen is met de huidige ecologische kennis van die soort moeilijk te verklaren. Dat geldt voor tal van andere soorten. Net die ecologische kennis is van belang om een efficiënt behoud van de soorten na te streven. Zoeken naar rupsen (en het uitkweken ervan documenteren, zoals in Nederland door sommigen wel gedaan wordt) kan relevante details over de leefwijze van soorten opleveren.

Literatuur

Griffioen R 2017. Nachtvinders inventariseren met geurvallen. Entomologische Berichten 77: 23-29.

Hackray J & Sarlet LG 1969-1985. Catalogue des Macrolépidopteres de Belgique. Supplément à Lambilliona.

Natuurpunt 2017: <https://sites.google.com/a/natuurpunt.be/cursus-nachtvinders/determinatietips>

Een vlinder met een touwtje deel 2

Klaas Kaag

Afgelopen najaar liet ik een vrouwtje van *Euxoa tritici* (Linnaeus), de graanworteluil zien, met een draadje dat uit het achterlijf stak (Kaag 2017) (fig. 11). Bij het prepareren van het genitaal bleek de hele *bursa copulatrix* vol te zitten met vergelijkbare draadjes. Op de bijeenkomst in oktober werd het ook niet helemaal duidelijk. Nematoden werden geopperd, maar die zijn meestal echt draadvorming. Ik heb de foto's later naar Rob de Vos gestuurd, die prompt terugkwam met de mededeling dat het hier om spermatoforen ging. Maar wel uitzonderlijk veel. Meestal zijn het er minder, zoals hier bij *Apamea crenata* Hufnagel, de variabele grasuil.

Een spermatofoor (fig. 10) is een zaadpakket dat het mannetje in zijn geheel bij het vrouwtje inbrengt. De spermacellen komen langzaam vrij uit een opening in de top en komen uiteindelijk in de spermatheca van het vrouwtje terecht, deels door er actief naar toe te zwemmen en deels gestuwd door peristaltische bewegingen van het vrouwtje. De spermatofoor wordt langzaam afgebroken (verteerd) en levert ook bouwstoffen voor de eileg. Het mannetje levert meestal maar één spermatofoor per paring. Voor een vrouwtje is het gunstig om vaker te paren. Meer spermatoforen leveren meer nuttige bouwstoffen en ook een grotere kans op een paring met een nog beter mannetje. Voor het mannetje is het juist van belang dat hij de laatste is, zodat zijn sperma 'bovenop' zit. Na de paring wordt de buitenkant van de spermatofoor dan ook harder, zodat hij langer in tact blijft en er minder ruimte is voor nieuwe spermatoforen. We zagen bij het vrouwtje van de graanworteluil dat dit ze niet hoeft te weerhouden van een zeer actief sexueel leven, maar vrouwtjes doen nog meer. In reactie op moeilijker verteerbare spermatoforen hebben ze scherpe structuren ontwikkeld, de signa. Een illustratie wordt getoond van die van *Scrobipalpa atriplicella* het ganzenvoetzandvleugeltje (Fischer von Röslerstamm).

Op een foto uit Sanchez & Cordero (2014), is te zien hoe een spermatofoor kapot geraspt wordt door het scherpe signum. Cordero plaatst dit in het kader van sexuele selectie. Bij soorten die monandrous zijn ('brave vrouwtjes'), is de spermatofoor dunwandig en hebben de vrouwtjes geen signa. Als de vrouwtjes daarentegen polyandrous zijn, worden de wanden van de spermatoforen steviger. De vrouwtjes krijgen dan signa, waarna de spermatoforen nog steviger worden. Een heel verhaal, maar die signa kunnen worden gebruikt bij de determinatie.

Ook over de functie van cornuti in de aedegus van de mannetjes heeft Cordero gefilosofeerd (Cordero, 2010). Waarschijnlijk spelen ze een rol bij de paring en/of overdracht van de spermatofoor. Een van de functies zou bescherming tegen scherpe signa kunnen zijn. Bij een vorm als die bij *Mesapamea secalis* (Linnaeus), de Halmrupsvlinder, kun je je wel voorstellen dat je de spermatofoor naar binnen kunt krikken. Er zit hier trouwens nog een spermatofoor in de ductus, maar dat is op de foto niet goed te zien. Als je dit ziet, de vesica's met cornuti van *Hoplodrina octogenaria* Goeze, de gewone stofuil, en die van *Hoplodrina blanda* Denis & Schiffermüller, de egale stofuil, wordt het wat lastiger. Het zou ook stimulerend kunnen werken. Vijftig tinten grijs is er een saaie boel bij. En dan moet het na afloop ook weer naar binnen!

Franje 20 (40) – september 2017

Afijn, vanaf nu kijk ik toch met iets andere ogen naar mijn preparaten.

Literatuur

Cordero C 2010. On the function of cornuti, sclerotized structures of the endophallus of Lepidoptera Genetica 138: 27-35.

Kaag K 2017. Vlinder aan een touwtje. Franje 20: 24.

Sanchez V & Cordero C 2014. Sexual coevolution of spermatophore envelopes and female genital traits in butterflies: Evidence of male coercion? PeerJ 2:e247; DOI 10.7717/peerj.247

Vlinders in het Lauwersmeer

Gerrit Tuinstra

[Dit is een nagekomen faunistische mededelingen van de Ter Haar bijeenkomst van 2 oktober 2016]

Ik ga tijdens mijn praatje in op de ervaringen van het afgelopen seizoen, in het Lauwersmeergebied. Dat seizoen was wat mij betreft niet optimaal wat betreft het aantal soorten en de aantallen per soort en de resultaten waren zeer wisselend. Vooral in het begin van het seizoen waren de resultaten niet optimaal, mogelijk vanwege de vaak niet ideale weersomstandigheden. Mede door die matige weersomstandigheden met veel wind en lage temperaturen werd een aantal keer met de lamp gevangen in een beschutter gelegen stuk bos met diverse naaldboutsoorten als den (*Pinus*) en spar (*Picea*). In het Lauwersmeergebied komt naaldbout beperkt voor.

Maar er waren ook een aantal zeer goede avonden, zelfs een met een absoluut record als het gaat om aantal soorten. Wat betreft macro's ging het vooral om de gebruikelijke soorten, dus de soorten die al bekend waren uit het gebied. Echter, er werden in 2016 tien nieuwe soorten voor het gebied vastgesteld. Opvallend was ook de aanwezigheid van een groot aantal hoornaars! Dit laatste heeft ook te maken met een van de plekken waar de lamp brandde, een overkapping op het terrein bij de werkschuur van Staatsbosbeheer. Bij regenachtig weer is dat een plek waar toch nog gevangen kan worden! In de overkapping bevond zich een hoornaarnest. Op een avond vrij laat in het seizoen moest het vangen gestaakt worden vanwege de grote aantallen hoornaars op het laken.

In een op het scherm getoonde opsomming, met het aantal soorten macro's dat per jaar gevangen is, blijkt dat het seizoen 2016 (26 nachten met de lamp) met 317 soorten niet erg afwijkt van de voorgaande jaren.

Vervolgens wordt er een staafgrafiek getoond met het aantal soorten per avond, voor de 162 avonden waarop tot nu toe met licht gevangen is, met daarin een lijn die het gemiddelde aangeeft. Ondanks het slechtere weer in het begin van het seizoen, blijkt het aantal soorten in deze periode toch redelijk op het gemiddelde te komen. In de top van het seizoen was er een aantal avonden met wat minder soorten, maar ook een aantal met juist

Franje 20 (40) – september 2017

(veel) meer soorten! En aan het eind van het seizoen waren de nachten juist weer wat soortenarmer. Let wel, dit is geen statistische berekening!

In een volgende grafiek is te zien dat er tot nu toe tien nachten met 120 of meer soorten zijn geweest. De twee 'rijkste' nachten waren 2.viii.2013 en 4.viii.2014, met resp. 131 en 137 soorten. Op 23.vii.2016 kwam ik daar echter ver bovenuit, met maar liefst 156 soorten! Let wel, het gaat hier uitsluitend om macro's! Het was een uitzonderlijke avond, met niet alleen veel soorten, maar ook hoge aantallen vlinders per soort.

Opvallend genoeg bevinden er zich onder de nieuwkomers in 2016 eigenlijk alleen maar (min of meer) algemene soorten, en dus geen zeldzaamheden. Het gaat om de volgende soorten: *Ceramica pisi* (Linnaeus), de erwtenuil; *Melanchra persicariae* (Linnaeus), de perzikkruiduil; *Phymatopus hecta* (Linnaeus), de heidewortelboorder; *Comibaena bajularia* (Denis & Schiffermüller), de gevlekte zomervlinder, *Peribatodes secundaria* (Denis & Schiffermüller), de geveerde spikkelspanner; *Ennomos erosaria* (Denis & Schiffermüller), de gehakkelde spanner; *Eulithis prunata* (Linnaeus), de wortelhoutspanner; *Eupithecia pusillata* (Denis & Schiffermüller), de jeneverbesdwergspanner; *Cepphis advenaria* (Hübner), de kleine herculesspanner en *Lymantria dispar* (Linnaeus), de plakker.

M. persicariae werd op vier avonden gevangen, op vier verschillende plekken, terwijl de soort in voorafgaande jaren dus niet waargenomen werd! *E. erosaria* wordt de laatste jaren weer regelmatig gezien, maar tot dit seizoen nog niet in het Lauwersmeergebied. Op 10.ix werd een exemplaar gevangen, een avond waarop er verder maar weinig vloog. Omdat mijn ervaring is dat *E. alniaria* (Linnaeus), de geelschouderspanner, pas laat op de avond begint te vliegen, werd er gewacht en inderdaad was dat ook deze avond het geval. Naast een aantal *alniaria*'s werd er ook een exemplaar van *E. erosaria* gevangen! *Phymatopus hecta* (Linnaeus), de heidewortelboorder, werd op de avond van 12.vii waargenomen, zoals zo vaak 'dansend' boven een pol varens. Van de in het noorden van Nederland wat minder algemene *L. dispar* (Linnaeus), de plakker, werd op 28.vii één enkel mannetje gevangen op licht.

Er worden een aantal filmpjes getoond, gemaakt tijdens het vangen met licht, in het Lauwersmeergebied. Een aantal daarvan tonen een avond waarop het op een gegeven moment flink begon te regenen. Vóór de regen was er veel vliegactiviteit, maar ook tijdens de (stevige) regen was de activiteit onverminderd hoog!

Dan een aantal soorten die in 2016 – in vergelijking met eerdere jaren – in forse aantallen waargenomen werden. *Lampropteryx suffumata* (Denis & Schiffermüller), de fraaie walstrospanner: op vijf avonden in totaal tien exx.; *Odontopera bidentata* (Clerck), de getande spanner, voor het eerst in 2015 en in 2016 op vier avonden in totaal 14 exx.; *Deileptenia ribeata* (Clerck), de satijnspikkelspanner, 12 exx. op 4.vii; *Apamea lithoxylaea* (Denis & Schiffermüller), de bleke grasworteluil, zes exx. op 16.vi.; *Eupithecia tenuiata* (Hübner), de wilgendwergspanner, zeven avonden met op 22.vii en 23.vii een geschat aantal van resp. ca. 200 en 300 exx. en tot slot *Eupithecia inturbata* (Hübner), de esdoorndwergspanner, zes avonden, met op 19.vii, 22.vii en 23.vii een aantal van resp. ca. 12, 20 en 35 exx..

Franje 20 (40) – september 2017

Chilodes maritima (Tauscher), de smalvleugelrietboorder werd op een aantal avonden waargenomen. Op 22.vii.2016 werden drie verschillende vormen gezien: de egaal getekende, die met de twee zwarte stippen en de vorm waarbij naast de twee stippen een brede band in de lengterichting over de vleugels loopt (fig. 9).

Van *Cyclophora punctaria* (Linnaeus), de gestippelde oogspanner werd één exemplaar gevangen die de donkere dwarslijn in het geheel mist. Bij een ander exemplaar is blijkbaar in de ontwikkeling iets mis gegaan. In de dwarslijn op de linker vleugel van dit exemplaar zit een duidelijk naar binnen gerichte knik (fig. 5).

Tot slot een dia met foto's van een drietal exemplaren van *Macaria notata* (Linnaeus), het klaverblaadje. De eerste werd tijdens de Ter Haar-bijeenkomst van najaar 2015 al getoond, waarbij het exemplaar beide achtervleugels mist. Er is geen enkel spoor – bijvoorbeeld de aanzet van de vleugel – van de achtervleugel waar te nemen. Vreemd genoeg werden dit jaar twee exemplaren gevangen waarvan de een de rechter achtervleugel mist en de ander de linker achtervleugel! De oorzaak hiervan is vooralsnog onbekend!

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

Zaterdag 14 oktober 2017

Om 11.00 uur in het Centrum voor Natuur- en Milieu- Educatie “Landgoed Schothorst” het Groene Huis te Amersfoort, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort; tel: (033) 469 52 00; e-mail: cnme@amersfoort.nl; <http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/>

AGENDA

10.30 uur	Zaal open.
11.00 uur	Opening
	Verslag vorige vergadering
	Bestuursmededelingen intern en extern
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Lezing Ruben Meert: microvlinders zoeken met hamer en beitel.
	Faunistische mededelingen (met korte pauze rond 14.30 uur)
16.00 uur	Sluiting

http://9292.nl/reisadvies/station-amersfoort/amersfoort_schothorsterlaan-21/aankomst/2017-02-04T1049

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Schothorst, circa 18 minuten lopen of Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Openbaar vervoer vanaf Station Amersfoort Centraal

Lijn 103 Bushalte Oudegein, ong. 10 min lopen

Stadsbus X4, Bushalte Elly Takstraat, ong. 10 min lopen

Stadsbus 5, Bushalte Herderinnenpad, ong. 12 min lopen

Franje 20 (40) – september 2017

Stadsbus 7, Bushalte Keetje de Rieterf, ong. 6 min lopen

Zie voor de wandelroutes:

<http://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/sites/default/files/Routebeschrijving%20naar%20CNME%20versie%2006-09-16.pdf>

Met de auto:

Komende vanuit de richting Amsterdam-Hilversum:

Volg de A1 tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Komende vanuit de richting Zwolle-Apeldoorn:

Volg bij het knooppunt Hoevelaken de A1 richting Amsterdam tot de afslag Amersfoort/Bunschoten (afslag 12).

Zie verder onderstaande routebeschrijving. Sla bij de afslag Amersfoort/Bunschoten (Afrif 12) af en volg de richting Amersfoort/Hoogland (N199). U passeert 2 rotondes en gaat rechtdoor op dezelfde weg. Sla vervolgens bij het tweede verkeerslicht linksaf richting Amersfoort Oost. Sla na 600 meter bij het verkeerslicht linksaf (Hamseweg).

Volg vanaf dit punt de gele wegwijzers 'Centrum voor Natuur en Milieu'.

Sla na 700 meter rechtsaf en volg de oprijlaan, (Schothorsterlaan) die is gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa).

Komende vanuit de richting Utrecht:

Volg de A28 richting Amersfoort, afslag 5 Amersfoort/Maarn en langs de Stichtse Ronde, richting Dierenpark Amersfoort (Daam Fockemalaan), einde verkeerslichten linksaf, met de bocht rechtsaf mee het spoor over en langs Dierenpark Amersfoort (Barchman Wuytierslaan), einde van de weg bij verkeerslichten rechtsaf (Amsterdamseweg).

Tweede verkeerslichten links (N199, Radiumweg), na de brug rechtsaf (Maatweg), eerste verkeerslichten linksaf (Hamseweg), na stoplichten 1e weg linksaf (Schothorsterlaan) die is gemarkeerd met twee gemetselde zuilen met het opschrift 'Schot' en 'Horst'. Blijf de gele wegwijzers volgen (rechts aanhouden bij de rotonde voor de villa).

Let op. Uw navigatiesysteem kan op een gegeven moment aangeven dat u naar links moet (bij het landhuis), houd in dat geval rechts aan totdat u de houten witte poort ziet.

Mededeling

Het is mogelijk om in de dagen rondom een bijeenkomst portovrij spullen toe te laten zenden door Evelien (voorheen Eddy) Vermandel. Een ieder kan op internet zien wat er allemaal te koop is en men spaart zo de porto uit. Ieder kan hem bereiken op het vertrouwde adres:

tel: 0114 370 378

e-mail: info@vermandel.com; Internet: www.vermandel.com

Franje 20 (40) – september 2017

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op
Zaterdag 4 november 2017

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboecop 15, 4145 NN Schoonrewoerd. Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

Agenda:

10.30 uur Zaal open

11.00 uur Openning

Verslag vorige vergadering

Bestuursmededelingen (waaronder twee bestuurswisselingen, financiën en rondvraag)

12.30 uur Lunchpauze

13.15 uur Faunistische mededelingen

16.00 uur Sluiting

Op de website is de actuele agenda te vinden: www.sectieterhaar.com/actueel/agenda/php

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerkant is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerkant is "De Schaapskooi". Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/Leerdam. Hierna zie boven. Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. Over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.